

บทที่ 2

กรอบคิดทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 ความนำ

ดังที่กล่าวมาแล้วในบทนำว่า ปรากฏการณ์ของการเดินขบวน ชุมนุมประท้วงที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางของขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นชนบทที่เป็นชาวไร่ชาวนาทิ้งในลักษณะกลุ่มเล็กๆ ในชุมชนเดียวกัน และการรวมตัวเป็นเครือข่ายที่กว้างขวาง เช่น สมัชชาคนจน ฯลฯ ชวนให้เห็นว่าชาวบ้านบางส่วนได้ก้าวพ้นลักษณะความเฉื่อยชาทางการเมืองของชาวบ้านไปแล้ว ดังนั้น หากจะกลับไปอธิบายด้วยทฤษฎีอำมาตยาธิปไตยของ Riggs หรือตัวแบบที่พยายามพัฒนาการอธิบายของศักรนอกระบบราชการ เช่น “ตัวแบบภาคีรัฐ-สังคมนิยม” (state corporatism) “ตัวแบบภาคีรัฐ-สังคมนิยมเสรี” (liberal corporatism) หรือการใช้ทฤษฎีพหุนิยมแบบเดิมก็จะพบข้อจำกัดมากมาย เพราะการเผชิญหน้ากันของขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อมกับกลุ่มอื่นๆ ในสังคมไม่ได้เป็นไปในลักษณะของทฤษฎีพหุนิยมที่รัฐมีบทบาทเป็นกลางแต่รัฐร่วมกับภาคธุรกิจในการแสวงความร่วมมือระหว่างกันผ่านนโยบายพัฒนาประเทศและขัดแย้งกับขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ ในงานศึกษาเกี่ยวกับขบวนการด้านสิ่งแวดล้อมในสังคมไทยช่วงปัจจุบันยังชี้ให้เห็นว่า ต้องให้ความสนใจความขัดแย้งทางการเมือง กิจกรรมทางการเมืองและการเผชิญหน้าซึ่งเกิดขึ้นในสถาบันทางการเมืองแบบไม่เป็นทางการ หรือพื้นที่ทางการเมืองที่เรียกว่า “สังคมประชา” ซึ่งเป็นขอบวงของพลังทางการเมืองที่มีผลประโยชน์ร่วมกันและเข้ามาแข่งขันต่อสู้กับอำนาจรัฐพรรคการเมือง และกลุ่มผลประโยชน์ทางธุรกิจที่มีลักษณะร่วมรัฐอย่างแน่นแฟ้น ดังที่ Hirsch (1993) ได้ชี้ให้เห็นว่า การศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมืองด้านสิ่งแวดล้อมในสังคมไทยต้องแยกการวิเคราะห์กลุ่มพลังในสังคมไทยออกเป็น 3 ส่วนคือ รัฐ ทูน ชาวบ้าน เพื่อแยกแยะให้เห็นความร่วมมือบนฐานของผลประโยชน์ร่วมกันและความขัดแย้งระหว่างกัน โดยชี้ให้เห็นถึงลักษณะร่วมทางผลประโยชน์ระหว่างรัฐกับภาคธุรกิจในลักษณะพันธมิตรอย่างแน่นแฟ้น กล่าวคือ รัฐ-ภาคธุรกิจเป็นพันธมิตรกันอย่างแน่นแฟ้น ในขณะที่พันธมิตรนี้ขัดแย้งกับชาวบ้านที่อยู่เ็นเขตป่า งานของ Hirsch เป็นความพยายามที่จะพัฒนาจากกรอบทฤษฎีพหุนิยมแบบเดิมและพหุนิยมใหม่ (neopluralism) ที่ใช้ในการศึกษาสังคมการเมืองไทยเพื่อให้เห็นมิติที่รอบด้านมากขึ้น

Surichai(1992) ได้ข้อสรุปว่า ขบวนการสิ่งแวดล้อมในสังคมไทยมีต้นตอมาจากการตอบโต้การพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกัน การพัฒนาดังกล่าวนี้ที่มีสาเหตุมาจากการบิดเบือนในเชิงโครงสร้างอันได้แก่ การพัฒนาเศรษฐกิจ ความเสื่อมทรามทางสังคม วิกฤตของระบบอำนาจนิยมรวมศูนย์ในระบบอบ กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจท่ามกลางระบบการเมืองแบบรวมศูนย์ดังกล่าวนี้ ได้ทำลายทรัพยากรและวิถีชีวิตคน และเวทีการต่อสู้ของขบวนการต่อสู้ดังกล่าวทั้งงานของ Hirsch และ Surichai ได้ชี้ให้เห็นว่าพื้นที่การต่อสู้ของขบวนการสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นในเวทีสังคมประชาที่มีพันธมิตรทั้งชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น พระ NGO นักวิชาการ คนชั้นกลางในเมือง ฯลฯ พลังทางการเมืองดังกล่าวทำทลายต่อการรวมศูนย์อำนาจการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายด้านป่าไม้และการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่า

เช่นเดียวกัน งานของ Prudhisan & Mancerat ได้ชี้ให้เห็นถึงการเติบโตของ NGO ในฐานะที่เป็นส่วนที่สำคัญในการเผชิญหน้ากับรัฐรวมศูนย์และระบบราชการ คือ NGO ได้เข้าไปร่วมต่อสู้กับชาวบ้านในการปกป้องชีวิตความเป็นอยู่ที่ถูกกระทบจากนโยบายของรัฐ-ภาคธุรกิจซึ่งทำให้สภาพการดำรงชีพของชาวบ้านเปลี่ยนไป การเข้าไปสนับสนุนชาวบ้านของ NGO ทำให้ปัญหาของชุมชนท้องถิ่นชาวบ้านในชนบทเข้ามาสู่ระบบการเมือง นอกจากนี้ NGO ยังแสดงบทบาทสำคัญในการขยายการมีส่วนร่วมของชาวบ้านด้วยการพัฒนาองค์กรชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นทำให้เกิดการขยายตัวสังคมประชาในพื้นที่ระดับจังหวัด (Prudhisan and Mancerat, 1997)

ดังนั้น การศึกษาขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อมจึงมีความจำเป็นที่จะต้องขยายการศึกษาพลังนอกระบบราชการเพื่อช่วยให้เราเข้าใจถึงการต่อสู้ที่ขยายจากระบบการเมืองปกติหรือขอบวงการเมืองที่สนใจเฉพาะการเมืองในสถาบัน ไปสู่พื้นที่ของสังคมประชา จะได้ขยายข้อจำกัดของตัวแบบ “ความร่วมมือ-ภาคีเสรีนิยม” (liberal corporatism) หรือตัวแบบพหุนิยมใหม่ (neopluralism) ที่สนใจแต่กรอบสถาบันทางการเมืองที่เป็นทางการและกลุ่มผลประโยชน์ที่จัดตั้ง (organized interest groups) การวิเคราะห์พลังนอกระบบราชการในบริบทปัจจุบันจึงควรขยายพื้นที่ทางการเมืองให้กว้างไปกว่าทั้งกลุ่มและชนชั้นแบบดั้งเดิม เพราะความขัดแย้งทางสังคมใหม่ที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม น่าจะมีลักษณะที่ก้าวพ้นผลประโยชน์เฉพาะชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง การขยายกรอบของทฤษฎีกลุ่มเพื่อตอบคำถามถึงการเติบโตและการเข้ามามีบทบาทของกลุ่มพลังนอกระบบราชการจึงเป็นสิ่งจำเป็น

ในบทนี้ ผู้วิจัยจึงต้องการสำรวจกรอบคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้สนับสนุน การตั้งกรอบการวิเคราะห์ปรากฏการณ์การกระทำร่วมของกลุ่มประชาชนซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้เรียกว่า “ขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม” เพื่อหาแนวทางในการตอบคำถามหลักในการวิจัยว่า อะไร เป็นปัจจัยหรือเงื่อนไขที่เอื้อต่อการเกิดขึ้นของขบวนการสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย โครงสร้างและ จุดหมายทางการเมือง และวิธีการดำเนินการทางการเมืองหรือการเข้าไปสู่อำนาจทางการเมือง การ เข้าถึงทรัพยากรของสังคมเป็นอย่างไร โดยผู้วิจัยจะสำรวจแนวการวิเคราะห์ใหญ่ 2 แนวทางคือ ข 1.แนวการวิเคราะห์การเมืองแบบกลุ่มผลักดัน (the politics of pressure groups) หรือทฤษฎี กลุ่ม (group theory) ซึ่งเป็นกรอบการศึกษาการเมืองในกระแสหลัก โดยจะพยายามชี้ให้เห็นถึงจุด หลักในการวิเคราะห์และความจำเป็นที่ต้องขยายเมื่อนำมาใช้ศึกษาในที่นี้ 2.แนวการวิเคราะห์การ เมืองแบบขบวนการทางสังคม (politics of social movements) ซึ่งเป็นกระแสที่กำลังนำมาใช้ ในการวิเคราะห์ขบวนการสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน นอกจากนี้ จะกล่าวถึงการศึกษาของแนวการ วิเคราะห์ชนชั้นดั้งเดิม และข้อวิจารณ์ทั้งในเชิงทฤษฎีและข้อค้นพบจากงานศึกษาเกี่ยวกับการ เคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย ในส่วนสุดท้ายผู้วิจัยได้สร้างกรอบการวิเคราะห์สำหรับ กรณีขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย

ในการสำรวจทฤษฎีเหล่านี้ ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อจะแสวงหาหรือทดสอบ พัฒนาสร้าง ทฤษฎีระดับมหภาคที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์หรือสร้างข้อสรุปในลักษณะในระดับทั่วไป แต่ มุ่งสร้างกรอบเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ของขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม ในกรณีศึกษาเท่านั้น

2.2 กรอบแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 แนวการวิเคราะห์การเมืองแบบกลุ่มผลักดัน (the politics of pressure groups)

2.2.1.1 การเมืองแบบกลุ่มผลักดัน

การเมืองแบบกลุ่มผลักดันมีประเด็นสำคัญในการอธิบายปรากฏการเมืองว่าเป็นปรากฏ การณ์ของการต่อรองต่อสู้แข่งขันระหว่างกลุ่มทางการเมืองต่างๆในสังคมเพื่อที่จะเข้าไปมีอิทธิพล ต่อการตัดสินใจในทางการปกครอง หรือผลักดันสิ่งที่สมาชิกเชื่อ เห็นดีเห็นงาม จุดหมายหรือ

เจตนาของการรวมกลุ่มก็คือ ความต้องการที่จะใช้กลุ่มเป็นเครื่องมือในการดำเนินการทางการเมือง ในการผลักดันนโยบายต่าง ๆ ของรัฐในอันที่จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของกลุ่มตน

ม.ร.ว.พฤทธิสาธ ฐมพล, (2538 : 2 และ 6-11) ได้แบ่งกลุ่มผลักดัน (pressure groups) ออกเป็น 2 ประเภทในกรณีของประเทศอังกฤษ คือ กลุ่มผลประโยชน์ (interest groups) และ กลุ่มแสดงทัศนะมุ่ง (promotional groups) ซึ่งหมายถึง กลุ่มที่เกิดขึ้นเพื่อผลักดันทัศนะหรือประเด็นในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่ผลประโยชน์ของสมาชิกกลุ่มเป็นการเฉพาะ (บางที่เรียกว่า cause หรือ attitude หรือ ideological หรือ preference groups) ดังรายละเอียดดังนี้

1. กลุ่มผลประโยชน์ (interest groups) เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นจากการทำหน้าที่ทางเศรษฐกิจอย่างใดอย่างหนึ่งในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมสมัยใหม่ที่มีความสลับซับซ้อน และการแบ่งแยกหน้าที่เฉพาะ เช่น การเกิดกลุ่มอาชีพต่างๆ ที่อาศัยกลุ่มเป็นตัวแทนในการผลักดันเพื่อผลประโยชน์ของสมาชิก โดยเข้าไปมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายในขั้นตอนต่างๆ นับตั้งแต่การก่อเกิดนโยบาย การกำหนดนโยบาย การนำนโยบายไปปฏิบัติ และการประเมินผลนโยบาย ซึ่งหากนำมาประยุกต์กับสังคมไทยได้แก่ กลุ่มสมาคมชาวไร่ไถ้ย กลุ่มเกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน กลุ่มครู หอการค้า สมาคมอุตสาหกรรม ฯลฯ

2. กลุ่มแสดงทัศนะมุ่ง (promotional groups) คือ กลุ่มที่เกิดขึ้นเพื่อผลักดันทัศนะหรือประเด็นเรื่องราวในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งไม่ใช่ผลประโยชน์ของสมาชิกกลุ่มเป็นการเฉพาะ เช่น กลุ่มนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่คัดค้านการสร้างเขื่อน คัดค้านอาวุธนิวเคลียร์ ฯลฯ กลุ่มเหล่านี้ไม่เพียงแต่ผลักดันผ่านกระบวนการทางนโยบายเท่านั้น หากยังใช้วิธีการทางการเมืองในลักษณะที่เรียกว่า การกระทำการโดยตรง (direct action) (เช่น กลุ่มกรีนพีซที่เข้าไปเอาตัวผูกกับแท่นระเบิดนิวเคลียร์เพื่อคัดค้านการทดลองนิวเคลียร์ -ผู้วิจัย)

งานของ Castles (1967) ได้พยายามขยายลักษณะกลุ่มอิทธิพลที่พยายามก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองออกเป็น 2 ประเภท(ทั้งโดยดำเนินการฝ่ายกิจกรรมของรัฐบาลหรือไม่ก็ตาม) คือ กลุ่มผลประโยชน์ และ "กลุ่มทัศนคติ" (attitude group) ซึ่งหมายถึงกลุ่มที่ตั้งขึ้นมาเพื่อบรรลุดุวัตถุประสงค์ หรือคุณค่าที่จำเพาะเจาะจง โดยสมาชิกของกลุ่มอาจไม่ได้มีผลประโยชน์ร่วมกัน แต่มีทัศนคติร่วมกัน ซึ่งคล้ายกับการแบ่งประเภทในงานของ ม.ร.ว.พฤทธิสาธ ฐมพล

2.2.1.2 การอธิบายการเกิดขึ้นของกลุ่มผลักดัน

James Madison ได้อธิบายสาเหตุของการเกิดขึ้นของกลุ่มเฉพาะ (factions) ว่า ความไม่เท่าเทียมกันในการกระจายทรัพย์สิน ซึ่งถือเป็นความไม่จริงยั่งยืนที่สุดเพราะมนุษย์แต่ละคนมีทรัพย์สินที่ไม่เท่ากันจึงนำไปสู่การเกิดกลุ่มเพื่อพิทักษ์ป้องกันและเรียกร้องในส่วนของกลุ่มที่ยังไม่มี ส่วนความแตกต่างในความสามารถของมนุษย์ มนุษย์มีความสามารถทางสติปัญญาสมอง ความชำนาญพิเศษตามถนัดไม่เท่ากัน เมื่อมนุษย์อยู่ในระบบเสรีก็จะเกิดกลุ่มเพราะคนที่มีความสามารถเหมือนๆ กัน หรือคล้ายกันเนื่องจากความสามารถของสติปัญญาจะทำให้การได้ทรัพย์สินที่ไม่เหมือนกัน และนำมาสู่กลุ่มเพื่อพิทักษ์ป้องกันและเรียกร้องทรัพย์สินเช่นกัน กล่าวโดยสรุปในทัศนะของ Madison เจาะใจสำคัญที่สุดที่ทำให้ผู้คนมารวมกันในลักษณะของกลุ่มทางการเมืองคือ เรื่องของทรัพย์สินสมบัติ (อ้างใน ไมครี อินทสุต, 2521:79-80)

ส่วน Tocqueville ได้อธิบายว่าเหตุที่ชาวอเมริกันมีสมาคมหรือกลุ่มเกิดขึ้นอย่างมากมาย การรวมกลุ่มทางการเมืองเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของชาวอเมริกันอย่างหนึ่ง กล่าวคือ ในประเทศประชาธิปไตยแบบอเมริกันประชาชนทุกคนมีเสรีภาพอย่างเต็มที่ การรวมกลุ่มเป็นหลักประกันและเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต่อสู้กับการก้าวก่ายจากรัฐบาล (อ้างใน ไมครี อินทสุต, 2521:80-81)

David Truman(1951) เสนอว่า ความสลับซับซ้อนของสังคมที่เพิ่มขึ้นเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการขยายตัวของกลุ่มผลประโยชน์ ความสลับซับซ้อนของสังคม ก็คือ ลักษณะเฉพาะทางเศรษฐกิจ และการแบ่งแยกอย่างเฉพาะในโครงสร้างทางสังคม (social differentiation) รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี ตัวอย่างเช่น การเพิ่มขึ้นของภาคธุรกิจเฉพาะทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางธุรกิจในลักษณะของวงจรหรือกระบวนการ ซึ่งในวงจรทางธุรกิจมีส่วนเฉพาะทางธุรกิจที่ทำการผลิตเฉพาะด้าน ดังที่ได้อธิบายให้เห็นถึงสภาพตั้งแต่หลังสงครามกลางเมือง ได้มีคนทำฟาร์มเพิ่มมากขึ้นเกิดการแบ่งแยกแตกต่างภายในโครงสร้าง นอกจากนี้ นวัตกรรมของเทคโนโลยีในไร่นา การเกิดระบบขนส่งที่ก้าวหน้า ฯลฯ ได้ก่อให้เกิดความแบ่งแยกแตกต่างของคนทำฟาร์ม เกิดเป็นผลประโยชน์เฉพาะส่วน และปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในวงจรทางธุรกิจทำให้เกิดความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ คำนิยม ทำให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อปกป้องผลประโยชน์จากจุดของส่วนตนขึ้น

การเมืองของกลุ่มผลักดันทางการเมือง (politics of pressure groups) หรือสำนักกลุ่มผลประโยชน์ (interest groups) จึงอธิบายถึงการเกิดขึ้นของกลุ่มว่าเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติของ

สังคมมนุษย์ แต่มีมูลเหตุของการรวมกลุ่มที่มีลักษณะแตกต่างกันไปตามสภาพของสังคมเศรษฐกิจและการเมือง กลุ่มทางการเมืองเป็นกลุ่มที่รวมกันภายใต้เหตุผลของอุดมคติหรือผลประโยชน์ทางการเมืองร่วมกัน มูลเหตุหรือเจตนาของการรวมกลุ่มทางการเมืองในลักษณะที่เรียกว่า กลุ่มผลักดัน (pressure groups) ที่สำคัญ ก็คือ การมีเจตนาเพื่อที่จะใช้กลุ่มเป็นเครื่องมือในการปกป้องรักษาผลประโยชน์ของตน (แสวง รัตนมงคลมาส, 2513:211) ซึ่งในบทความชิ้นนี้ใช้คำว่า กลุ่มผลประโยชน์ และกลุ่มอิทธิพล ในความหมายเดียวกัน) หรือความสำนึกในผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ก่อให้เกิดการรวมตัวเป็นกลุ่มผลประโยชน์ (พฤทธิสถาน ชุมพล, น.ร.ว., 2531 : 127.)

ส่วนการอธิบายการก่อเกิดหรือที่มา ของ “กลุ่มทักษะ” หรือ “กลุ่มแสดงทักษะมุ่ง” ก็อธิบายจากฐานเดียวกันกับกลุ่มผลประโยชน์ แต่ประเด็นสำคัญอยู่ที่ได้ขยายผลประโยชน์จากวัตถุประสงค์ผลประโยชน์ในเชิงอุดมการณ์ คำนึงถึงความเชื่อ

ดังนั้น ถ้ามองจากฐานของกลุ่มผลประโยชน์ การเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างหรือบริบททางสังคม-เศรษฐกิจและการเมืองจะมีผลต่อการรวมกลุ่มผลประโยชน์ก็คือ ในบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปผลประโยชน์ของบุคคลในสังคมก็จะมี ความแตกต่างหลากหลาย และจะมีกลุ่มผลประโยชน์ที่แตกต่างหลากหลายมากขึ้นด้วย ดังเช่นกลุ่มผลประโยชน์ในสังคมสมัยใหม่ จะมีความแตกต่างหลากหลายมาก

การเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างบริบททางสังคม-เศรษฐกิจและการเมืองจึงเป็นเงื่อนไขหลักที่ทำให้เกิดกลุ่ม กล่าวคือ ภายใต้บริบทที่เปลี่ยนแปลงไปได้ก่อให้เกิดความต้องการในผลประโยชน์ใหม่ ๆ อย่างไร จะนำมาซึ่งการรวมกลุ่มใหม่ ๆ ของปัจเจกชนภายใต้ผลประโยชน์ใหม่ เพื่อที่ปัจเจกบุคคลจะใช้กลุ่มเป็นเครื่องมือในการบรรลุผลประโยชน์นี้ได้อย่างไร เช่น สภาพการเติบโตไปสู่ความเป็นเมือง จะก่อให้เกิดการแข่งขันกันทำและนำมาสู่การอาชีพเฉพาะ ทำให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มอาชีพในลักษณะเฉพาะมากขึ้น หรือกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรม ทำให้เกิดโรงงานอุตสาหกรรมผลิตสินค้า ย่อมก่อให้เกิดการตั้งกลุ่มของเจ้าของผู้ผลิตกับอีกกลุ่มหนึ่งคือ ผู้ใช้แรงงานในลักษณะของสหภาพแรงงาน สมาคมนายจ้าง ฯลฯ

พื้นฐานของทฤษฎีกลุ่มที่สำคัญจึงมุ่งอธิบายการใช้กลุ่มในฐานะที่เป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลภายใต้ระบบการเมืองหรือโครงสร้างของสังคมการเมืองที่หยุดนิ่ง

การเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่การเปลี่ยนสัมพันธภาพทางอำนาจในสังคมการเมืองจึงมักอยู่ในหัวข้อการศึกษา เช่น “การปฏิวัติ” “การก่อการร้ายทางการเมือง” ฯลฯ

2.2.1.3 วิธีการต่อสู้

วิธีการต่อสู้หรือเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อบรรลุจุดหมายของการรวมกลุ่มในกรอบกลุ่มผลักดันให้ความสนใจว่า กลุ่มจะมีวิธีการต่าง ๆ ในอันที่จะมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายอย่างไร เช่น การผลักดันรัฐบาลและรัฐสภา รวมทั้งการแสวงหาความเห็นจากสาธารณชนเพื่อใช้เป็นแรงกดดันในการตัดสินใจกำหนดนโยบายอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งก็คือการต่อสู้ที่จำกัดขอบเขตอยู่ในช่องทางของระบบการเมืองปกติ โดยผ่านช่องทางการมีอิทธิพลของระบบการเมืองที่เป็นส่วนสำคัญของการตัดสินใจทางการเมืองหรือการกำหนดนโยบาย คือ ฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ

สำหรับยุทธวิธีการในการมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายที่กล่าวถึงกันโดยทั่ว ๆ ไปก็ได้แก่ วิธีการลอบบี้ การมีระบบความเกี่ยวพันทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มต่าง ๆ กับรัฐบาล รัฐสภา การรณรงค์สาธารณะ ฯลฯ (พฤทธิสถาน ชุมพล, ม.ร.ว., 2538:12)

กล่าวโดยสรุป ในด้านการดำเนินการทางการเมือง และฐานของทรัพยากรทางการเมือง กลุ่มผลักดันพยายามที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทางการเมืองเพื่อเข้าถึงศูนย์กลางการตัดสินใจและอาศัยฐานทรัพยากรของกลุ่มในเรื่อง ทรัพยากรและความชำนาญของสถาบัน ไม่ใช่เรื่องของ การระดมจากส่วนต่างๆ ของสังคม หัวใจของการเมืองก็คือ เกมของการกระจายทรัพยากรหรือ การเข้าถึงผลประโยชน์ทางสังคมที่กลุ่มต่างๆ เล่น

2.2.1.4 ความไม่เพียงพอของทฤษฎีกลุ่มผลักดันในการอธิบายการเกิดกลุ่มทางการเมือง

ความไม่เพียงพอของทฤษฎีกลุ่มผลักดันในการอธิบายการเกิดกลุ่มทางการเมือง ก็คือ ประการแรก ถือเป็นหลักการว่ากลุ่มผลประโยชน์เกิดขึ้นและขยายตัวเพื่อปกป้องความต้องการผลประโยชน์หรืออัตตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม ซึ่งอธิบายว่าเป็นเงื่อนไขเพียงพอ (sufficient condition) สำหรับการเกิดขึ้นขององค์กรทางการเมือง

ประการที่สอง การอธิบายการเกิดขึ้นของกลุ่มผลประโยชน์ ทฤษฎี กลุ่มผลักดันมักมองว่าเป็นธรรมชาติของปัจเจกชนที่จะรวมกลุ่มเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตน ซึ่งไม่ใช่เพียงในระบบประชาธิปไตยเท่านั้น มองรัฐบาลหรือรัฐเป็นเพียงปรากฏการณ์หรือภาพสะท้อนของการต่อรองผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ที่ออกมาในรูปของนโยบายสาธารณะ จึงทำให้การเมืองในลักษณะที่หยุดนิ่ง (static) ไม่ค่อยวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งภายในสังคมที่ไม่ได้เป็นปรากฏการณ์ของการต่อสู้หรือต่อรองระหว่างกลุ่มต่าง ๆ แต่เป็นปรากฏการณ์ที่รัฐไม่ได้ทำหน้าที่เป็นกรรมการ หรือเป็นแค่กลไกของการตัดสินใจผ่านสถาบันทางการเมืองที่เป็นทางการต่าง ๆ ในทางตรงข้ามรัฐได้เป็นตัวแสดงสำคัญ(หรือร่วมมือกับบางกลุ่มบางส่วนของสังคม) ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้น

ประการที่สาม สิ่งในตัวแบบกลุ่มผลประโยชน์หรือกลุ่มผลักดันสามารถอธิบายได้ดี (หรือให้ความสนใจ) คือการผลักดันค่านิยมไปสู่นโยบายสาธารณะผ่านสถาบันทางการเมืองที่เป็นทางการ รวมทั้งการต่อสู้คัดค้านโดยการใช้ทรัพยากรและวิธีการต่าง ๆ ของกลุ่มเพื่อบรรลุเป้าหมายทางด้านนโยบายอันเป็นจุดหมายสำคัญที่การวิเคราะห์ในแนวนี

เพื่อกำหนดข้อจำกัดดังกล่าวนี้ Olson ได้เสนอ "ตัวแบบมนุษย์เศรษฐกิจที่สมเหตุสมผล" (rational economic man model) งานของ Olson พยายามอุดช่องโหว่ของทฤษฎีกลุ่มผลประโยชน์ โดยเพิ่มเงื่อนไขเรื่องเหตุกระตุ้นส่วนบุคคลและเพิ่มมิติของเหตุกระตุ้นที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ความพึงพอใจด้านอุดมการณ์ สถานภาพทางสังคม ฯลฯ. ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของสำนักทฤษฎีการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization-RM) ที่พัฒนาไปสู่เรื่องของทรัพยากรขององค์กร บทบาทของผู้ประกอบการทางการเมือง (political entrepreneur) และองค์กรการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคม (social movement organization) ทฤษฎีดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่า องค์กรมีความสำคัญต่อขบวนการทางสังคม เพราะองค์กรทำให้เกิดการระดมทุนการมีส่วนร่วม องค์กรช่วยเพิ่มโอกาสของความสำเร็จมากกว่าที่ปัจเจกบุคคลจะสามารถทำได้ องค์กรของขบวนการทางสังคมสามารถระดมทรัพยากรที่หลากหลายได้รวมทั้งมีทักษะความสามารถซึ่งปัจเจกบุคคลไม่มี ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในส่วนถัดไป เพื่อผนวกปัจจัยเหล่านี้ในการอธิบายขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อมให้คมชัดมากขึ้น

2.2.1.5 กระแสการศึกษาแบบ (Resource Mobilization-RM)

พื้นฐานทางทฤษฎีของ RM คือการพัฒนาจากทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์มหภาค และสังคมวิทยา แกนหลักของทฤษฎีอยู่ที่งานชื่อ "Theory of Collective Action" ของ Olson (ดู Olson, 1965) ซึ่งได้อธิบายว่า ปัจเจกที่มีเหตุผลจะเข้าร่วมกระทำการเพื่อให้ได้มาซึ่ง "ผลประโยชน์ร่วมของกลุ่ม" (collective goods) ถ้าต้นทุนของการเข้าไปมีส่วนร่วมของปัจเจกไม่มากไปกว่าผลประโยชน์ของปัจเจก

รากฐานการอธิบายของ Olson อยู่ที่การคำนวณผลได้ผลเสียของการเข้ามีส่วนร่วมของปัจเจก โดยปฏิเสธการอธิบายที่มีฐานคิดว่า ความเดือดร้อน (grievances) เป็นเงื่อนไขสำคัญของการเกิดขบวนการทางสังคม ซึ่งก็คือรากฐานของสำนักพฤติกรรมรวมหมู่ ที่เป็นกระแสหลักในการศึกษามาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1920S ดังนั้น จะกล่าวถึงแนวการวิเคราะห์และข้ออ่อนของสำนักนี้พอสังเขป

สำนักพฤติกรรมรวมหมู่ ปรากฏในงานของ Robert E. Park (1967) ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากการศึกษาจิตวิทยามวลชน (mass psychology) คั้งเดิมของยุโรป (Neidhardt, 1991) ประเด็นสำคัญของการศึกษา คือ การมองขบวนการทางสังคมว่าเป็นปรากฏการณ์ส่วนเกิน หรือ "มะเร็งร้าย" ของสังคม ภายใต้การศึกษาในประเด็นเรื่อง "พฤติกรรมรวมหมู่ (collective behavior) ซึ่งมักจะมีการแบ่งพฤติกรรมในสังคมออกเป็น 2 แบบคือ การกระทำทางสังคมที่เป็นไปตามสถานภาพ บทบาทและบรรทัดฐานทางสังคมที่มีอยู่ อันเปรียบเสมือนเป็น "สีพื้นของผ้าขาว" ในขณะที่พฤติกรรมรวมหมู่ ถูกมองว่าเป็นกิจกรรมพิเศษที่เกิดขึ้นชั่วคราวชั่วคราวในสังคม เปรียบเสมือนเป็น "ดอกดวงที่ปรากฏบนพื้นสีของผ้าขาว" (และดูเหมือนว่าจะจะเป็นดอกดวงของคราวสปรกที่เกิเกิดขึ้นบนผ้าขาว - ผู้วิจัย) พฤติกรรมรวมหมู่จึงเป็นสิ่งที่ถูกมองว่ามีได้คดองรับรู้กันล่วงหน้าไม่มีความชัดเจนในบทบาทหน้าที่ ไม่มีบรรทัดฐานทางสังคม ไม่สามารถหาโครงสร้างของความสัมพันธ์ทางสังคมได้แน่นอน ไม่รู้ว่าใครจะทำอะไร

การศึกษาขบวนการทางสังคมของสำนักนี้จึงอยู่ภายใต้ หัวข้อ "ความนิยมชั่วขณะ" (fad) "ฝูงชน" (crowds) "กลุ่มผู้ที่มีความเห็นแตกต่าง" "จลาจล" (riot) และขบวนการทางสังคมทั้งหมดที่ปรากฏตัวขึ้นในฐานะที่เป็นปฏิกิริยาตอบโต้อันเป็นผลพวงมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วที่ก่อให้เกิดความตึงทางสังคม (strain) ซึ่งผู้ศึกษาในกระแสนี้เรียกแตก

งานของ Olson ได้พัฒนาจากสำนักพฤติกรรมรวมหมู่ โดยชี้ให้เห็นว่า การกระทำรวมหมู่ (collective action) เกี่ยวข้องกับปัจจัย 2 ตัว คือ เหตุ กระตุ้นร่วม (collective incentives) และเหตุ กระตุ้นสำหรับปัจเจก (selective incentive) แม้ว่าเหตุกระตุ้นร่วมจะมีลักษณะที่ตอบสนองและเป็น เจื่อนใจร่วมกัน แต่เหตุกระตุ้นร่วมก็ไม่ใช่ว่าทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการกระทำรวมหมู่ (collective action) นอกเสียจากว่าจะมีเหตุกระตุ้นเฉพาะบุคคลส่งเสริมให้เขาต้องกระทำเช่นนั้น เพราะมิฉะนั้นจะเกิดปัญหาผู้รับผลประโยชน์โดยไม่จ่ายต้นทุน (free rider)

Olson ได้เสนอ “ตัวแบบมนุษย์เศรษฐกิจที่สมเหตุสมผล” (rational economic man model) ซึ่งก็คือ ตัวแบบที่พยายามจะแก้ปัญหาการอธิบายผู้รับประโยชน์โดยไม่ยอมจ่าย (free rider) ที่จะ เป็นปัญหาของกลุ่มผลประโยชน์ขนาดใหญ่ Olson ได้เพิ่มเงื่อนไขที่เพียงพอในการอธิบาย “ผู้ตัดสินใจที่สมเหตุสมผล” ว่าปัจเจกจะตัดสินใจบนผลประโยชน์สูงสุดด้วยการเลือกเข้าสู่การรวมกลุ่มหรือ ในการกระทำร่วม (collective action) ถ้าการรวมตัวดังกล่าวสามารถเสนอผลประโยชน์ได้มากกว่า หรือเท่ากับต้นทุนที่เขาต้องจ่ายไปในการเข้าร่วมซึ่งก็คือ สิ่งที่เรียกว่า “เหตุกระตุ้นสำหรับปัจเจก” (selective incentive) โดยได้แบ่งผลประโยชน์ดังกล่าวนี้ออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ผลประโยชน์ทางวัตถุ (material benefits) คือ รางวัลตอบแทนที่ได้จากการเข้าร่วมในรูปแบบ ของรายได้หรือบริการที่ประเมินค่าเป็นตัวเงินได้
2. ผลประโยชน์ด้านสถานะทางสังคม (solidary incentives) เป็นสิ่งที่ได้รับในมิติทางสังคม เป็นผลตอบแทนที่ได้จากการเข้าร่วมในบทบาทของการรวมกลุ่ม เช่น ความสนุกสนาน (fun) ความ เป็นมิตร สถานภาพ หรือความเคารพนับถือ ฯลฯ
3. ผลประโยชน์ด้านการบรรลุในอุดมการณ์ ความเชื่อ (purposive or expressive rewards)

Klandermans (Klandermans and Tarrow : 1988 : 4- 7) ได้กล่าวสรุปถึงองค์ประกอบ หลักที่ใช้อธิบายการเข้าร่วมการกระทำรวมหมู่ 3 ประการคือ

1. การคำนวณผลได้ผลเสียของการเข้ามีส่วนร่วมของปัจเจก
2. องค์กร ตามทฤษฎี RM องค์กรเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญของขบวนการทางสังคม เพราะองค์กรทำให้เกิดการลดต้นทุนการมีส่วนร่วม องค์กรช่วยเพิ่มโอกาสของความสำเร็จมากกว่า ที่ความสามารถของปัจเจกบุคคลหึ่งจะมีได้ เพราะองค์กรของขบวนการทางสังคมสามารถระดม ทรัพยากรที่หลากหลายได้รวมทั้งมีทักษะความสามารถซึ่งปัจเจกบุคคลไม่มี

3. ความคาดหวังในความสำเร็จ ปัจเจกบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในขบวนการเมื่อเห็นว่า ขบวนการจะก้าวไปสู่ความสำเร็จได้

สอดคล้องกับ Kitchelt ที่ได้กล่าวสรุปฐานคติเบื้องต้นของ RM ไว้ 6 ประการด้วยกันคือ

1. ปัจเจกบุคคลรู้ว่าอะไรคือสิ่งที่ต้องการจากการกระทำรวมหมู่ นั้นแสดงว่าเขามีความชัดเจนเกี่ยวกับวัตถุประสงค์และเหตุแห่งการกระทำรวมหมู่ ซึ่งเท่ากับว่าขบวนการทางสังคมเกิดมาจากความมีเหตุมีผล

2. ปัจเจกบุคคลมีความสามารถที่จะคำนวณว่าสัดส่วนของผลได้ผลเสียของการเข้าไปมีส่วนร่วมในกรกระทำรวมหมู่ ยิ่งไปกว่านั้นยังมีความสามารถที่จะพิจารณาว่าควรจะใช้ยุทธวิธี กลวิธีอย่างไร ในการกระทำรวมหมู่ ท่ามกลางโครงสร้างทางโอกาสที่ถูกกำหนดเอาไว้ (เช่น จะใช้ความรุนแรงหรือยุทธวิธีไร้ความรุนแรง ฯลฯ)

3. ความเคียดแค้น (grievances) ในสังคมเป็นสิ่งซึ่งมีอยู่โดยทั่วไปในสังคม แต่ผู้ประกอบการของขบวนการ (movement entrepreneurs) เป็นตัวกระตุ้นเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนรูปแบบชนที่ไม่เป็นรูปเป็นร่างและความต้องการของคนเหล่านี้ให้ประสานความร่วมมือและทำให้เกิดมีจุดประสงค์เดียวกันเป็นของขบวนการ นั้นหมายความว่า RM ให้ความสำคัญแก่องค์กรการเคลื่อนไหว (movement organization) ว่าเป็นกระดูกสันหลังของขบวนการทางสังคม

4. ความรู้ เงิน แรงงาน ความสมานฉันท์ (solidarity) และความชอบธรรม (legitimacy) เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่จะทำให้ขบวนการสามารถที่จะสร้างองค์กรและความมีประสิทธิภาพในการต่อสู้เพื่อบรรลุเป้าหมายของขบวนการ

5. ขบวนการทางสังคม กระทำการภายใต้โครงสร้างของโอกาสที่ไม่แน่นอนซึ่งอาจจะเอื้ออำนวยหรือเป็นอุปสรรคต่อการระดม รูปแบบของยุทธวิธีการต่อสู้ และความสำเร็จก็ได้ ปัจจัยนี้เรียกว่า โครงสร้างของโอกาสของการเมือง (political opportunity structure)

6. RM ขอมรับลักษณะของขบวนการทางสังคมในทัศนะที่กว้างขวางมาก ครอบคลุมกิจกรรมทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการกระทำรวมหมู่ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ (belief) สิ่งที่ต้องการ (preference) ฯลฯ รวมทั้งความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมโดยการระดมรวมหมู่ (collective mobilization) (Kitchelt, 1991 : 329-330)

ในประเด็นเรื่อง โครงสร้างของโอกาสของการเมือง (political opportunity structure) Eisinger ได้ชี้ให้เห็นว่า ความอ่อนหรือความแข็งของระบบการเมืองการปกครองมีความสัมพันธ์

กับขบวนการทางสังคม โดยเชื่อว่าไม่ใช่จะเปิดโอกาสให้กลุ่มที่เข้าเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ด้วยอำนาจหรืออิทธิพลของการกระทำของขบวนการทางสังคม สามารถเพิ่มหรือลดคามปัจจัยทางการเมือง เช่น กลไกการควบคุมของรัฐแบบรวบอำนาจเบ็ดเสร็จที่ใช้วิธีการปราบปรามที่รุนแรงข่มขู่เป็นอุปสรรคต่อการเคลื่อนไหว ฯลฯ (Eisinger, 1973)

งานของ McAdam ได้ชี้ให้เห็นว่า การขยายตัวของขบวนการผิวสีในช่วง คริสทศวรรษที่ 1950-1960 เกี่ยวข้องกับบริบททางการเมืองในช่วงต่าง ๆ โดยได้มีส่วนหนุนช่วยการขยายอำนาจการต่อรองของ ขบวนการเคลื่อนไหวแห่งสิทธิของความเป็นพลเมือง นั่นคือ การขยายตัวสิทธิการเลือกตั้งสู่คนผิวสี ทำให้พรรคเดโมแครตได้รับชัยชนะและมีผลทำให้รัฐบาลสหรัฐมีนโยบายในทิศทางที่เอื้อต่อการเคลื่อนไหวของคนผิวสี และยังได้อธิบายการเพิ่มขึ้นของขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิพลเมือง (civil rights movement) ในช่วงนี้คือการปราบปรามที่รุนแรง (repression) ได้ลดลงไป ซึ่งเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่เอื้อต่อการระดมของขบวนการเหล่านี้ (McAdam, 1982)

งานของ Gale ได้ชี้ให้เห็นว่า การเป็นพันธมิตรกันของฝ่ายเสรีนิยมกับฝ่ายซ้ายในช่วง คริสทศวรรษปีที่ 1960 ได้ก่อให้เกิดบริบททางการเมืองที่เอื้อให้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวของฝ่ายซ้ายอย่างหลากหลาย (Gale, 1986) ส่วนงานของ Nelkin และ Pollack (1981) ศึกษาขบวนการกักค่านิวเคลียร์ในฝรั่งเศสและเยอรมัน (Nelkin and Pollack, 1981) และงานของ Kitchelt ขยายการศึกษาไปสู่การเปรียบเทียบขบวนการในอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ซึ่งได้ข้อสรุปที่คล้ายคลึงกัน (Kitchelt, 1986)

โดยสรุป สิ่งที่ RM ต้องการอธิบายก็คือ กระบวนการของการระดมรวมหมู่ (collective mobilization) และสรุปว่าการถูกกลืนหรือเปรียบเทียบเป็นเงื่อนไขจำเป็นแต่ไม่เพียงพอที่จะทำให้เกิดขบวนการทางสังคม (Kitchelt, 1991 : 330) จึงนับเป็นการต่อขยายอธิบายในกรอบของกลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มผลักดันที่ทั้งการอธิบายเอาไว้แค่เรื่องของปัจจัยเรื่องผลประโยชน์เป็นเงื่อนไขที่เพียงพอที่จะทำให้เกิดการกระทำรวมหมู่ในลักษณะกลุ่ม ฐานคิดดังกล่าวนี้ของ RM จึงเน้นไปในทิศทางเดียวกันกับกลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มผลักดัน เพียงแต่ RM มองว่าการเข้าร่วมในขบวนการของสังคมเกิดจากการคำนวณผลได้ผลเสียที่จะได้จากการเข้าร่วมเพราะการที่บุคคลต้องการผลประโยชน์ไม่ได้หมายความว่าต้องแสดงพฤติกรรมร่วมเสมอไปกลุ่มเสมอไป สำนัก RM จึงต้องการจะอธิบายว่าปัจเจกบุคคลเข้าร่วมในขบวนการทางสังคมเพราะเหตุใด เมื่อใด และ

ให้ความสำคัญกับการระดมทรัพยากรเพื่อการเคลื่อนไหวทางการเมือง องค์การการเคลื่อนไหว และ โครงสร้างของโอกาสของการเมือง (political opportunity structure)

2.2.2 แนวการวิเคราะห์แบบชนชั้นดั้งเดิม

จุดหลักของการวิเคราะห์แบบชนชั้นดั้งเดิม (classical marxist) มองการกระทำรวมหมู่ (collection action) ว่าเป็นอาการของความขัดแย้งทางชนชั้น ชนชั้นเป็นเรื่องของความแตกต่างทาง ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจภายในโครงสร้างของความสัมพันธ์ทางการผลิต วิธีการผลิต โดยแบ่ง ชนชั้นใหญ่ ๆ ในสังคม คือ เจ้าที่ดิน นายทุนอุตสาหกรรม และชนชั้นกรรมาชีพ ชนชั้น (Class) จึงนิยามได้ว่าเป็นการจัดช่วงชั้นทางสังคม (social category) ขนาดใหญ่ที่มีลักษณะร่วมสำคัญ คือ มีตำแหน่งแห่งที่คล้ายกันในระบบการผลิต ความสัมพันธ์ในตลาดการครอบครองทรัพย์สิน มี ผลประโยชน์ที่คล้ายกันและเป็นผลที่ร่วมกันในตำแหน่งที่ถูกกำหนดภายใต้โครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจดังกล่าว

ความขัดแย้งและการต่อสู้ทางชนชั้น เกิดจากลักษณะความสัมพันธ์ทางชนชั้นดังกล่าวนี้ ขบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้น เช่น ขบวนการกรรมกร จึงถูกมองว่าเป็นการต่อสู้ ทางชนชั้น ใน ทิศนะของมาร์กซิสต์จะเกิดขึ้นเมื่อตำแหน่งทางภาววิสัย (objective location) และอัตตลักษณ์ของ จิตสำนึก (conscious identity) สอดคล้องต้องกัน การวิเคราะห์ของสำนักมาร์กซิสต์มองว่า แหล่ง ที่มาสำคัญของการสร้างประวัติศาสตร์ความขัดแย้ง หรือเชื้อประทุของการกระทำรวมหมู่ คือ ผล ประโยชน์ทางวัตถุซึ่งก่อให้เกิดตำแหน่งทางชนชั้น ซึ่งเชื่อมโยงการปะทะประสานผลประโยชน์ ของชนชั้นเข้ากับการเคลื่อนไหวทางสังคม การวิเคราะห์ของมาร์กซิสต์พยายามเชื่อมโยงผล ประโยชน์ของชนชั้น (class interests) อย่างเป็นทางการเป็นผลเข้ากับความขัดแย้งทางสังคมและการ เรียกร้องผลประโยชน์ (articulation) จึงเป็นเรื่องของชนชั้น (Pakulski, 1995:57)

Scott ได้กล่าวถึงข้อจำกัดของการวิเคราะห์ในแนวทางชนชั้นเอาไว้ว่า การวิเคราะห์เช่นนี้ มีข้อจำกัดเหมือนกับทฤษฎีทั่วไป (general theory) อื่นๆ คือ สำนักหน้าที่นิยม (functionalism) (เช่น สำนักพฤติกรรมรวมหมู่-ผู้เขียน) คือการนำมาซึ่งการตั้งคำถามสำคัญที่น่าสนใจ เกี่ยวกับตัวการ ทางสังคม (social agents) และ บริบทเฉพาะที่รอบล้อมการกระทำของตัวการทางสังคมเหล่านี้ การวิเคราะห์เช่นนี้จะไม่เสนอคำถามว่า ทำไมการระดมมวลชนจึงเกิดขึ้น และเกิดขึ้นอย่างไร และ ทำไมจึงมีรูปแบบเฉพาะอย่างเฉพาะที่ ทฤษฎีทั่วไปแบบลดทอน (general deductive theory) เช่น

นี่ลดทอนความเป็นจริงของเหตุการณ์เฉพาะ เป็นการวิเคราะห์โดยกำหนดให้โครงสร้างของสังคม มีลักษณะมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (coherent) เป็นองค์รวม (holistic) และมีลักษณะเป็น วัตถุธรรมที่มีความชัดเจน (unambiguous entity)

ข้อจำกัดของทฤษฎีทั่วไปแบบลดทอน (general deductive theory) ที่จะนำมาอธิบาย ขบวนการทางสังคมจึงอยู่ที่ว่าจำกัดตัวเองโดยการกำหนดลักษณะของเงื่อนไขเบื้องต้นในเชิงด้าน โครงสร้าง (structural pre-condition) สำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับขบวนการทางสังคม แต่ ปัญหาก็คือ เป็นที่ชัดเจนว่าเงื่อนไขเบื้องต้นเหล่านี้เป็นเงื่อนไขที่จำเป็นแต่ไม่เพียงพอสำหรับการ ระดมมวลชน การมีอยู่หรือการปรากฏตัวขึ้นของเงื่อนไขเบื้องต้นเชิงโครงสร้างไม่ได้ทำให้ขบวนการ ทางสังคมเกิดขึ้นเสมอไป หรือไม่ได้ทำให้ตัวการต่างๆ เกิดศรัทธาที่จะกระทำการรวมหมู่ การ เกิดขึ้นของขบวนการทางสังคมจะขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นๆ ภายใต้อิทธิพลเฉพาะและไม่สามารถลดทอน ลงได้

เงื่อนไขเฉพาะนี้ได้แก่ การมีอยู่หรือการขาดไปของประเด็นที่ดึงดูดจิตใจผู้คน ตัวกระทำ การที่มีศักยภาพในการนำ องค์การในการเคลื่อนไหว ปฏิบัติยาได้ตอบจากรัฐ ผู้มีอำนาจหน้าที่ การคำนวณผลได้-ผลเสียว่าควรกระทำหรือไม่ควร ฯลฯ การวิเคราะห์ในแนวทางของแนว วิเคราะห์ชนชั้นไม่มีพื้นที่ว่างให้แก่ปัจจัยเหล่านี้ แนวการวิเคราะห์นี้ถือว่า ตัวกระทำจะกระทำ การ ก็ต่อเมื่อมีความสอดคล้องต้องกันระหว่างการกระทำที่ถูกคิดอย่างเหมาะสมกับความเข้าใจที่ถูกต้อง ที่ถูกกำหนดไว้ในโครงสร้างทางสังคม ชนชั้น ความสัมพันธ์ในปัจจัยการผลิต ฯลฯ เท่านั้น (Scott, 1995 : 53) ปัญหาของมาร์กซิสต์ก็คือ ไม่สามารถระบุปัจจัยที่ทำให้เกิดสำนึกทางชนชั้น (class consciousness) ได้อย่างเป็นทฤษฎีทั่วไป จึงมีการเรียกสภาพที่ไม่เกิดการต่อสู้ทางชนชั้นว่าสภาพจิต สำนึกที่ผิดพลาด (false consciousness) คือกระบวนการแปรเงื่อนไขในทางทฤษฎี เป็นเงื่อนไข ทางอัตวิสัย

ข้อถกเถียงในเรื่องชนชั้นเริ่มตกต่ำลงหลังจากมีขบวนการทางสังคม เช่น ขบวนการเคลื่อนไหว สิทธิแห่งความเป็นพลเมืองของชาวอเมริกัน (civil rights movements) ขบวนการสิ่งแวดล้อม ในยุโรป ขบวนการศาสนาแบบยึดมั่นในคัมภีร์ศาสนาอิสลาม (fundamentalist movement) ใน ตะวันออกกลาง ขบวนการผู้หญิง (feminist movement) ฯลฯ ขบวนการเหล่านี้เกิดขึ้นโดยเชื่อมโยง กับกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยที่เกิดขึ้น ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงจากความขัดแย้งเดิมที่เป็นความ ขัดแย้งระหว่างชนชั้นนายทุนและชนชั้นกรรมาชีพ เป็นการต่อสู้เพื่อความต้องการผลประโยชน์

และการจัดหาสวัสดิการ เพื่อให้รับรองความแตกต่างหลากหลาย รับรองสิทธิทางการเมือง สิทธิในการปกป้องศักดิ์ชีวิต อัตตลักษณ์ของปัจเจก สิทธิการดำรงอยู่ของชุมชน ฯลฯ ใช้วิธีการต่อสู้ผ่านสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ความขัดแย้งและปรากฏการณ์ทางสังคมใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น จึงนำมาสู่การขยายกรอบการวิเคราะห์สู่การวิเคราะห์แบบขบวนการทางสังคม (politics of social movement) การเกิดขึ้นของขบวนการทางสังคมเหล่านี้จึงใหม่ในแง่ที่ว่า ไม่ได้ใช้วิธีหรือชนชั้นเป็นตัวเชื่อมประสาน

ส่วนการศึกษาการเคลื่อนไหวของขบวนการด้านสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย งานศึกษาได้ชี้ให้เห็นว่า การวิเคราะห์แนวชนชั้นดั้งเดิมมีข้อจำกัด เพราะคนที่เข้ามาเข้าร่วมมาจากกลุ่มคนที่หลากหลาย เช่น ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น คนชั้นกลางในเมือง (กลุ่มนักอนุรักษ์ NGO ศิลปิน นิสิตและนักศึกษา ฯลฯ) ซึ่งไม่สามารถอธิบายได้ว่า มีผลประโยชน์เหมือนกัน เช่น ชาวบ้านสู้ด้วยปัญหาเรื่องสภาพการดำรงชีพ (livelihood) ที่เป็นปัญหาเรื่องปากท้อง แต่คนชั้นกลางในเมืองต่อสู้เพราะอยากมีการดำรงชีพในสิ่งแวดล้อมที่ดี มีธรรมชาติ ป่าเขาสำหรับพักผ่อนหย่อนใจ หรือเป็นการสู้เพื่อบรรลุนิยมเรื่องสิ่งแวดล้อม จึงทำให้ผู้ศึกษาใช้วิธีการอธิบายกลุ่มคนเหล่านี้ว่าเป็น “การเมืองของการสร้างพันธมิตร” (politics of alliances) (Hirsch, 1994) กล่าวคือ ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นต่อสู้เพื่อให้มีลมหายใจของชีวิต ให้ปากท้องมีผู้มีกิน แต่คนชั้นกลางต่อสู้เพื่อจะมีลมหายใจที่สะอาดบริสุทธิ์

2.2.3 กรอบการวิเคราะห์การเมืองแบบขบวนการทางสังคม (politics of social movements)

จากข้อจำกัดของการวิเคราะห์แนวกลุ่มหลักคั่นที่ไม่ค่อยให้ความสำคัญแก่การก่อเกิดของกลุ่ม (group formation) ซึ่งโยงกับการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างในบริบททางสังคมการเมือง แต่มีจุดเน้นที่การวิเคราะห์กลุ่มในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการต่อรองเพื่อผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลที่มารวมกลุ่ม การให้ความสำคัญแก่ช่องทาง กลไกทางการเมืองในระบบการเมืองปกติในฐานะที่เป็นเวทีการต่อสู้ทางการเมือง และข้อจำกัดของแนวการวิเคราะห์ชนชั้นแบบดั้งเดิม ซึ่งทั้งสองแนวการวิเคราะห์ไม่สามารถอธิบายขบวนการทางสังคมใหม่ๆ ที่ได้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในปัจจุบันได้อย่างรอบด้าน จึงนำมาสู่การแสวงหากรอบการอธิบายในลักษณะที่เรียกว่า การเมืองแบบขบวนการทางสังคม (politics of social movements)

กรอบการอธิบายการเมืองแบบขบวนการทางสังคมจึงเกิดขึ้นมาเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ ขบวนการทางสังคมเหล่านี้ ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ ได้ชี้ให้เห็นว่าทฤษฎีสังคมศาสตร์เท่าที่มีอยู่มี ข้อจำกัดเพราะ ประการแรก ขบวนการเหล่านี้ไม่ตั้งอยู่บนฐานของชนชั้นเดียวอย่างขบวนการทาง สังคมในอดีตที่ทฤษฎีมาร์กซิสต์อธิบาย แต่เป็นการตอบโต้กับปัญหาและความขัดแย้งใหม่ที่เกิดขึ้น ในสังคมที่วางอยู่บนฐานหลากหลายชนชั้น ประการที่สอง ดังนั้น การเคลื่อนไหวเรียกร้องจึงไม่ผ่านกลไกทางการเมืองที่ดำรงอยู่ เช่น พรรคการเมือง นักการเมือง หรือหวังพึ่งกลไกรัฐ เพราะความขัดแย้งใหม่ๆ เหล่านี้สลับซับซ้อนเกินกว่าที่สถาบันทางการเมืองในระบบการเมืองปกติจะจัดการได้ ประการที่สาม ขบวนการเหล่านี้มิได้เรียกร้องเกี่ยวกับผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มในกรอบของทฤษฎีกลุ่ม ประการสุดท้าย จุดหมายของขบวนการเหล่านี้มิได้ต้องการช่วงชิงอำนาจรัฐเหมือนอย่าง ขบวนการชนชั้นที่มุ่งสู่ปฏิวัติ แต่ต้องการสร้าง “กติกากฎเกณฑ์ชุดใหม่ในการดำรงชีวิต” เป็นการช่วงชิงการนำในการสร้างค่านิยม/ความหมายชุดใหม่ให้กับสิ่งที่ต่อสู้ หรือเป็นการเคลื่อนไหว เพื่อสร้างวาทกรรมชุดใหม่ในเรื่องนั้นๆ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ, 2540)

Offe ได้ชี้ให้เห็นประเด็นสำคัญของขบวนการเคลื่อนไหวเหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตอบคำถามว่า อะไร “ใหม่” ในขบวนการทางสังคมแบบใหม่ โดยเสนอว่า ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีความเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างทางสังคมการเมืองอย่างมาก โดยเกิดสิ่งที่เรียกว่า “พันธมิตรร่วมความมั่นคง-ความเจริญทางเศรษฐกิจ” (growth-security alliance) ซึ่งก็คือ พันธมิตรดังกล่าวได้สอดคล้องประสานอยู่ ภายในรัฐสวัสดิการเสรีประชาธิปไตย (liberal-democratic welfare state) ที่มีจุดหมายหลักอยู่ที่การสร้างความปลอดภัยเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งความปลอดภัยเติบโตทางเศรษฐกิจดังกล่าวนี้เกี่ยวข้องกับอย่างใกล้ชิดกับ “ความมั่นคง” (security) ใน 3 มิติ คือ

ความมั่นคงทางสังคม (social security) คือ ความเพียงพอของรายได้และมาตรฐานการครองชีพของสังคมทั้งหมด ซึ่งได้มีการจัดตั้งองค์การด้านแรงงานเพื่อเป็นกลไกสำคัญสำหรับผลักดันการกระจายปัจจัยดังกล่าว ความมั่นคงทางการทหาร (military security) คือ การใช้ทหารป้องกันการรุกรานหรือการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ และความมั่นคงทางการเมือง (political security) คือ การป้องกันการเบี่ยงเบนของปัจเจกบุคคลหรือพฤติกรรมรวมหมู่ (collective behavior) ที่จะเบี่ยงเบนไปจากระเบียบกฎหมาย และสถาบันทางเศรษฐกิจการเมือง ที่มีจุดหมายสำคัญเพื่อการบรรลุความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งก็คือ สถาบันทางการเมืองในรูปแบบของประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่อาศัยวิธีการเลือกตั้งและการเชื่อมต่อกันผ่านการแข่งขันผ่านพรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์ (Offe, 1985)

ขบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ช่วงทศวรรษที่ 1950-1960 จึงเป็น “การเมืองแบบเก่า” (old politics) หรือพาราไดม์ของ “พันธมิตรความมั่นคง-เศรษฐกิจ” ซึ่งเป็น ช่วงที่สังคมวงกว้างจัดตั้งสถาบัน/องค์กรทางสังคมการเมือง ตัวแสดง(actors) ประเด็น(issues) ที่เกี่ยวข้องกับ “ผลประโยชน์” (interests) โดยมีสถาบันทางการเมืองที่จัดตั้งขึ้นที่สำคัญ คือ พรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ และสถาบันเหล่านี้ องค์กรทางการเมืองเป็นช่องทางหรือกลไกการเมืองสำคัญเพื่อแก้ไขข้อขัดแย้งในสังคมการเมือง

การครอบงำหลักโดยประเด็น ตัวแสดง และวิธีการแก้ไขความขัดแย้งโดยสถาบันทางการเมืองเหล่านี้ได้เปิดทางเลือกอื่น ๆ ของการแก้ไขปัญหา หรือกีดกันตัวแสดงร่วม (collective actors) ที่ไม่สอดคล้องกับตัวแบบของ “พันธมิตรร่วมความมั่นคง-เศรษฐกิจ” ออกไป ความขัดแย้งทางการเมืองได้ถูกลดทอนให้เหลือเป็นเพียงความขัดแย้งในรูปแบบของการต่อรองของกลุ่มผลประโยชน์และพรรคการเมือง ประเด็นทางการเมืองจึงเป็นเพียงประเด็นที่ต้องเกี่ยวข้องกับการกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ที่ผ่านช่องทาง/สถาบันหรือองค์กรทางการเมืองเหล่านี้เท่านั้น พื้นที่ในเวทีเหล่านี้เท่านั้นที่เป็นพื้นที่ทางการเมือง ส่วนการเคลื่อนไหวโดยตัวแสดงประเด็นหรือช่องทาง/วิธีการอื่น ๆ ที่อยู่นอกเหนือไปจากนี้ก็กลายเป็นเรื่อง “ส่วนตัว” ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง

สำหรับประเด็นที่ว่าอะไร “ใหม่” Offe เริ่มจากการชี้ให้เห็นว่ามีการใช้คำที่อธิบายมากมาย เช่น “ขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านใหม่” (new protest movements) การเมืองแบบใหม่ (new politics) ขบวนการประชาชนใหม่ (new populism) “โรแมนติกใหม่” (neo romanticism) การต่อต้านทางการเมือง (antipolitics) พฤติกรรมทางการเมืองที่ไม่ใช่แบบดั้งเดิม (unorthodox political behavior) การเมืองแบบไร้ระเบียบ (disorderly politics) การเมืองแบบไม่ใช่จารีตเดิม (unconventional politics) (Offe, 1985:161) ความหมายเหล่านี้ นักกิจกรรมทางสังคมในขบวนการทางสังคมใหม่ มักใช้คำว่า “การเมืองแบบใหม่” โดยอธิบายว่าเป็นขบวนการเพื่อหาทางเลือก ซึ่งมีความหมายเป็นนัยว่าเป็นขบวนการที่ต้องการต่อต้านระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (counter-economy) ต่อต้านความเป็นสถาบันเดิม (counter-institutions)

Offe พยายามที่จะชี้ให้เห็นว่า การเมืองแบบใหม่ของขบวนการทางสังคมแบบใหม่ ก็คือ การท้าทายต่อเขตแดนของการเมืองแบบเดิมที่แบ่งชีวิตโลก (life-world) ของผู้คนออกเป็น “การเมือง” หรือ “ชีวิตสาธารณะ” (public) ในความหมายที่ว่า เป็นพื้นที่ทางการเมือง ซึ่งสถาบันทางการเมือง ตัวแสดงทางการเมืองและช่องทางทางการเมืองได้รับการรับรองความชอบธรรม กับเรื่อง

“ส่วนตัว” (private) ในความหมายที่ว่าเรื่องราวที่ไม่ได้รับความชอบธรรมที่จะเกี่ยวข้องกับคนอื่น หรือ ก้าวล้ำเข้ามาสู่เรื่องการเมือง แต่พื้นที่ที่กระทำการของขบวนการทางสังคมใหม่เป็นพื้นที่ซึ่งไม่ได้อยู่ในการเมืองของสถาบันที่ลงรากปักฐาน และไม่มีที่มีทางอยู่ในประชาธิปไตยเสรีนิยม-รัฐสวัสดิการ

ขบวนการทางสังคมใหม่จึงมีพื้นที่ที่กระทำการที่ไม่ใช่ “รัฐ” (the state) หรือ “เศรษฐกิจ” (economy) แต่มีพื้นที่อยู่ที่ “สังคม” หรือวัฒนธรรม และมีลักษณะที่กว้างมากไปกว่าขอบเขตในเรื่องของประเด็นทางด้านเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพราะผลด้านลบของการพัฒนาสังคมทุนนิยมอุตสาหกรรมก้าวหน้า มีลักษณะกว้างขวาง ไม่ใช่กระทบเฉพาะบางชนชั้น บางกลุ่มบางพวก แต่กระทบ “สังคม” ในวงกว้าง ขบวนการทางสังคมใหม่ จึงมีลักษณะไม่เป็นชนชั้น ซึ่ง Marxist แบบดั้งเดิมไม่สามารถอธิบายได้อย่างครอบคลุม

Offe มองว่า ในการพัฒนาอุตสาหกรรม ระบบการเมืองจำเป็นต้องเพิ่มการควบคุมระบบเศรษฐกิจ และระหว่างระบบการเมืองและส่วนที่ยังไม่ถูกทำให้เป็นการเมืองของสังคมประชา คือ ส่วนที่เป็นพื้นที่สีเทาที่กำลังจะกลายเป็น “ส่วนการเมือง” ขบวนการทางสังคมปรากฏตัวขึ้นมาในพื้นที่ที่ยังไม่ได้ถูกทำให้เป็นสถาบันทางการเมืองหรือ “พื้นที่สีเทา” ขบวนการทางสังคมเป็นปรากฏการณ์ช่วงเปลี่ยนผ่าน ขบวนการทางสังคมคือ ตัวกระทำทางสังคมที่ช่วยทำให้พื้นที่ซึ่งเป็นของสังคมประชาเป็นการเมือง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ขบวนการทางสังคมช่วยทำให้ระบบการเมืองขยายกิจกรรมไปสู่สังคมประชา ทำให้ระบบการเมืองสามารถปรับตัวเข้ากับกรทำทนายใหม่ที่เป็นผลพวงมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม (Princen, 1994:51-52) ในนัยนี้ Offe ได้กล่าวถึงขบวนการสิ่งแวดล้อมว่า ได้ยกปัญหาสิ่งแวดล้อมให้เป็นประเด็นทางการเมืองภายในสังคมประชา และได้ทำให้ระบบการเมืองต้องผนวกเรื่องสิ่งแวดล้อมเข้าไปในพื้นที่ทางการเมือง เช่นเดียวกับความเห็นของ Scott (1995) ที่มองปรากฏการณ์ของขบวนการทางสังคมใหม่ว่าเป็นการสร้างข้อต่อของระบบการเมือง (political mediation) เนื่องจากระบบการเมืองไม่มีช่องให้กับผู้คนที่อยู่นอกพื้นที่ทางการเมือง

การอธิบายการเกิดขึ้นของขบวนการทางสังคมใหม่ในประเทศทุนนิยมอุตสาหกรรมก้าวหน้าในยุโรปมักจะมีคำถามว่า จะใช้เป็นแนวในการอธิบาย ปรากฏการณ์ขบวนการเคลื่อนไหวของประเทศโลกที่สามหรือประเทศซีกโลกใต้ได้หรือไม่ นักทฤษฎีหลายท่านพยายามอธิบายให้เห็นว่าประเทศโลกที่สามกับสังคมทุนนิยมอุตสาหกรรมมีความสัมพันธ์กัน สามารถพิจารณาได้ว่าอยู่ใน

ระบบทุนนิยมโลกที่มีตรรกะของการพัฒนาไม่แตกต่างกัน และกระบวนการสะสมทุนก็เชื่อมโยงต่อเนื่องกัน ดังนั้น อะไรที่เกิดขึ้นในโลกทุนนิยมอุตสาหกรรมก้าวหน้าก็ปรากฏในประเทศโลกที่สาม

อย่างไรก็ดี มีนักทฤษฎีกลุ่มหนึ่งที่พยายามจะสร้างกรอบการวิเคราะห์เฉพาะ หรือให้ความสำคัญกับเงื่อนไขเฉพาะที่เกิดขึ้นในโลกที่สาม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้อแตกต่างประการสำคัญหนึ่งก็คือ การอธิบาย ขบวนการทางสังคมใหม่ที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของกลุ่มคนที่มีค่านิยมใหม่ ๆ ขบวนการทางสังคมในลักษณะของการปกป้องสไตล์ชีวิต (life-style) ที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวแตกต่างกัน ฯลฯ. แต่นักทฤษฎีขบวนการทางสังคมใหม่ในโลกที่สามให้น้ำหนักกับการพัฒนาและประชาธิปไตยในโลกที่สาม แทนที่จะเป็นเรื่องของ “ความเป็นสมัยใหม่” (modernity) ที่รุกรานหรือกัดเซาะโลกชีวิต (life-world) หรือเข้าไปยึดครองสไตล์ชีวิตของผู้คน

ขบวนการทางสังคมใหม่ในโลกที่สามมักได้รับการให้ความหมายว่า เป็นการตอบโต้ของประชาชนอย่างหลากหลายและกว้างขวางต่อวิกฤตการณ์ที่เกิดจากการพัฒนาซึ่งเข้าไปรุกรานชีวิตของชีวิตชุมชนท้องถิ่น Kothari(1985) ได้ชี้ให้เห็นปรากฏการณ์ของ ขบวนการทางสังคมในโลกที่สามว่า เป็นความล้มเหลวของระบบการเมืองปกติ ทั้งสถาบันนิติบัญญัติ สถาบันบริหารหรือรัฐบาลที่ตั้งอยู่บนทฤษฎีการมีส่วนร่วมแบบที่เน้นการเลือกตั้ง การมีส่วนร่วมดังกล่าวนี้เป็นมายาคติ (myth) เป็นการมีส่วนร่วมในเชิงพิธีกรรม (เช่น การหย่อนลงบัตรเลือกตั้งสร้างความชอบธรรมให้กับระบบเดิม) ที่จะหลอกล่อให้ประชาชนหลงไปว่านั่นคือ พัฒนาการทางการเมืองแล้ว และเชื่อมโยงพัฒนาการทางการเมืองดังกล่าวเข้ากับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ แต่การมีส่วนร่วมดังกล่าวนี้ไม่ใช่การมีส่วนร่วมจริง ๆ แต่เป็นวาทกรรมการพัฒนาที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อแยกคนออกจากพื้นที่ทางการเมือง (de-politicize)

ในขณะที่การพัฒนาระทบกับชีวิตชาวบ้าน รัฐและทุนบุกเข้าไปในชนบทมากขึ้นบทบาทของรัฐเพิ่มมากขึ้น ได้เข้าไปใช้อำนาจควบคุมบังคับ ดังนั้น ขบวนการทางสังคมแบบรากหญ้า (grassroots movements) จึงเกิดขึ้น ซึ่งสามารถมองเห็นได้ว่าเป็นการแสวงหาเครื่องมือทางการเมืองใหม่ ๆ ของประชาชน ที่ไม่ใช่การมีส่วนร่วมในช่องทางเมืองผ่านสถาบันทางการเมืองปกติของประชาชน ขบวนการทางสังคม จึงสามารถเข้าใจได้ว่าเป็นความพยายามที่จะเปิดพื้นที่ทางการเมืองใหม่ ๆ เพื่อเข้าไปสู่การต่อสู้ทางการเมือง เป็นการสร้างค่านิยมทางการเมืองใหม่ ด้วยการดึงเอาประเด็นต่าง ๆ ที่ถูกเก็บกดปิดกั้นออกไปโดยการเมืองแบบเก่าที่การมีส่วนร่วมเป็นเพียงโวหาร

และในอีกทางหนึ่งก็เป็นการบังคับให้ยอมจำนนทางการเมือง ในเวทีทางการเมืองที่รัฐไม่ได้แสดงบทบาทเป็นข้อต่อทางการเมืองในกิจการสาธารณะของสังคมประชา (civil society)

ขบวนการการเคลื่อนไหวระดับรากหญ้า ไม่ได้เปิดพื้นที่ในการต่อสู้กับรัฐหรือโดยไม่แยแสรัฐหรือเพื่อโค่นล้มรัฐ แต่เป็นความพยายามที่จะเปิดพื้นที่ทางเลือกของการเมืองนอกเวทีปกติ (คือ เวทีของพรรคการเมืองและรัฐบาล) ในรูปแบบใหม่ขององค์การ วิธีการต่อสู้ ฯลฯ. เพื่อที่จะจัดความสัมพันธ์กับรัฐใหม่ และเป็นเครื่องมือไปสู่อิสระภาพจากโครงสร้างที่ครอบงำ

Escobar ได้อธิบายถึงการเกิดขึ้นของขบวนการเคลื่อนไหวระดับรากหญ้า (grassroots movements) ในโลกที่สามว่าเป็นพลังสำคัญ กระแทกต่อวาทกรรม “การพัฒนา” มีบทบาทที่จะถอดหน้ากากการพัฒนา สร้างนิยามใหม่ของลักษณะการเมืองและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยอาศัยกรอบการวิเคราะห์วาทกรรมมาใช้เป็นแนวทางศึกษา ซึ่งถ้ามองการพัฒนาในฐานะเป็นวาทกรรมจะเข้าใจถึงประเด็นคือ ประการแรก ช่วยให้เห็นว่าประเทศตะวันตกใช้วาทกรรมการพัฒนาเป็นเครื่องมือในการเข้ามาครอบงำ ปกครองประเทศโลกที่สาม ประการที่สองประเทศตะวันตกใช้วาทกรรมการพัฒนาเป็นกลไกในการจัดระเบียบประเทศโลกที่สาม และการขยายนี้ เป็นไปอย่างรอบด้านหลากหลายและซึมลึกในทุกมิติ ประการที่สาม ความสำเร็จของวาทกรรมชุดนี้ อยู่ที่ว่าจะสามารถสร้างยุทธศาสตร์ในการพัฒนา และสามารถอ้างได้ว่าสามารถแก้ปัญหาในโลกที่สามได้ ยุทธศาสตร์นี้ออกมาในรูปแบบของความรู้อันได้จากการพัฒนา และอำนาจอันเนื่องมาจากองค์ความรู้ (Escobar, 1995)

ดังนั้น ขบวนการทางสังคมรากหญ้าจึงถูกมองว่าเป็นความพยายามที่จะสลัดจากวาทกรรมการพัฒนาชุดนี้ลง สลายการครองความเป็นเจ้า สลายความโดดเด่น ครอบงำ ขณะเดียวกัน ก็ได้สร้างวาทกรรมชุดอื่นขึ้นมาสวมรอย หรือแทนที่วาทกรรมการพัฒนา ดังเช่น การต่อสู้ กระแสของวัฒนธรรมชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้าน การเคลื่อนไหวของคนท้องถิ่น ฯลฯ. ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกเก็บกดปิดกั้น ถูกตราหน้าว่าไม่พัฒนา ป่าเถื่อน และต้องเปลี่ยนแปลงให้ “พัฒนา”

วิกฤตการณ์ของการพัฒนาในโลกที่สามจึงเป็นวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นจากวาทกรรมการพัฒนาที่ได้สร้างนิยามอัตลักษณ์ใหม่ขึ้นในพื้นที่ทางสังคมและการเมือง ซึ่งขบวนการทางสังคมในโลกที่สาม ที่เกิดขึ้นมากมายในโลกที่สาม ไม่สามารถที่จะละเลยการเชื่อมโยงถึงการพัฒนาได้

และขบวนการทางสังคมในโลกที่สาม สามารถมองได้ว่าเป็นวาทกรรมต่อต้านการพัฒนา (anti-development discourse) (Escobar, 1992 : 431)

ปรากฏการณ์ของขบวนการทางสังคมใหม่ในโลกที่สาม จึงสามารถมองได้ว่า ขบวนการทางสังคมเป็นตัวกระทำหรือตัวแสดง (actor) ที่ต้องการสร้างวาทกรรมทางการเมืองและการพัฒนาชุดใหม่ แสวงหาความอิสระ (autonomy) จากการจัดการปกครอง (governance) สังคมโดยรัฐ ขบวนการทางสังคมใหม่ในประเทศโลกที่สาม จึงพยายามที่จะปลดปล่อยมาฆาภาพของรัฐที่แสดงตัวเสมือนเป็นกองหน้าหรือผู้นำขบวน (vanguard) เป็นความพยายามที่จะปลดปล่อย (liberate) ตัวเอง และต้องการเอาคืน (reclaim) เขตพื้นที่ทางการเมืองที่หายไปเพราะถูกผนวกโดยรัฐพัฒนานิยม (developmentalist state)

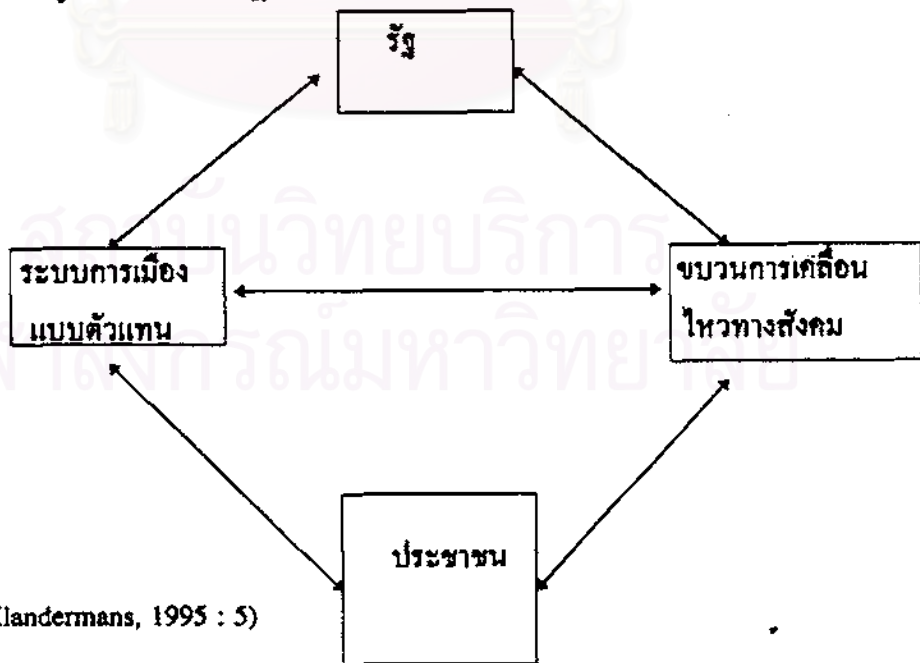
2.3 ข้อสรุปในเชิงกรอบแนวคิด ทฤษฎี และการสร้างตัวแบบการเมืองของขบวนการทางสังคม

ในขณะที่สำนักทฤษฎีนิยมให้น้ำหนักกับบทบาทของกลุ่มในการเป็นข้อต่อทางการเมืองระหว่างระบบการเมืองหรือรัฐกับประชาชน ในการผลักดันข้อเรียกร้อง ความต้องการไปสู่การกำหนดนโยบาย หากเราต้องการศึกษานเฉพาะประเด็นการผลักดันไปสู่นโยบายการอาศัยกรอบการอธิบายเช่นนี้ก็เพียงพอ แต่เมื่อต้องการตอบคำถามว่า เหตุใดจึงเกิดขบวนการสังเวดล้อม มีปัจจัยเอื้ออะไรบ้าง ฯลฯ กรอบแนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องล้วนชี้ให้เห็นถึงการเกิดขบวนการสังเวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างของสังคม-การเมืองที่ไม่ใช่แค่จากกรอบของทฤษฎีทฤษฎีนิยมที่ว่า เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสมัยใหม่จะเกิดกลุ่มเฉพาะที่มีความแตกต่างหลากหลายในผลประโยชน์และความต้องการ แต่การเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างของสังคมได้นำมาสู่ความขัดแย้งทางสังคมระหว่างคนบางหมู่เหล่า กับระบบสังคม-การเมืองที่ดำรงอยู่เดิมด้วย เช่น การตั้งแง่กับระบบการเมืองปกติในประชาธิปไตยแบบตัวแทน หรือกล่าวได้ว่าเป็นความขัดแย้งที่ต้องการความเปลี่ยนแปลงสัมพันธภาพทางอำนาจแบบเดิมอีกด้วย เช่น งานศึกษาปรากฏการณ์ของขบวนการทางสังคมใหม่ในโลกที่สามที่ชี้ให้เห็นว่า รัฐและการพัฒนาได้เข้าไปรุกรานวิถีชีวิต วัฒนธรรมของคนกลุ่มน้อย และคนในชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม จนทำให้เกิดการต่อสู้ของคนเหล่านี้เพื่อให้รัฐปรับความสัมพันธ์ทางอำนาจเสียใหม่เพื่อให้ชุมชนและ คนเหล่านี้มีอิสระในการจัดการชีวิตของตนเอง

ผู้วิจัยเสนอให้มองขบวนการทางสังคมในฐานะที่เป็นสถาบันทางตัวแทนทางการเมือง (political representation) แบบหนึ่ง ซึ่งเป็นตัวแทนผลประโยชน์ทางสังคมที่พยายามจะเชื่อมต่อเข้ากับรัฐในฐานะที่เป็นสถาบันแล้วที่อ้างความชอบธรรมในการผูกขาดการใช้ความรุนแรงภายในขอบเขตดินแดนที่แน่นอน ขบวนการทางสังคมในความหมายดังกล่าวนี้ก็คือ ปฏิสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องและยังยืนระหว่างรัฐและกลุ่มที่ท้าทาย ซึ่งเกิดขึ้นถาวร แข่งขันกับ หรือเพื่อเสริมระบบการเมืองแบบตัวแทน และมุ่งไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและสังคมประชาโดยผ่านเครื่องมือที่สำคัญคือ การประท้วงทางสังคม (social protest) อันเป็นการกระทำรวมหมู่ของขบวนการทางสังคม (Jenkins and Klandermans, 1995 : 5-6)

การพิจารณาเช่นนี้จะลดข้อจำกัดของกรอบการเมืองแบบอัตตลักษณ์ (identity politics) ที่ทิ้งการพิจารณารัฐ เพราะอย่างไรเสียรัฐได้สร้างการผูกขาดความชอบธรรมในการใช้ความรุนแรง ดังนั้น รัฐจึงเป็นศูนย์กลางของการจัดปรับความเชื่อที่ขัดแย้ง ขบวนการทางสังคมซึ่งมีจุดหมายสำคัญอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจึงไม่อาจหนีไปจากปฏิสัมพันธ์กับรัฐได้ นอกจากนี้ รัฐเป็นตัวสร้างสถานะแวดล้อมทางการเมืองอันเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการก่อรูปของขบวนการ การสรรค์สร้างโอกาสสำหรับกิจกรรมทางการเมือง ฯลฯ ซึ่งขบวนการทางสังคมจะต้องดำเนินการภายใต้สถานะแวดล้อมดังกล่าวนี้

แผนภูมิที่ 1 แสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างขบวนการทางสังคมและรัฐ

(Jenkins and Klandermans, 1995 : 5)

ดังนั้น จากการพิจารณากรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการอธิบายขบวนการสังคมนิยมต่างๆ จะเห็นได้ว่า งานเหล่านี้ล้วนชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องขยายประเด็นคำถามจากกรอบของสำนักกลุ่มผลักดันทางการเมืองและ/หรือทฤษฎีทุนนิยม ซึ่งผู้วิจัยเรียกกรอบที่ขยายขึ้นนี้ว่าเป็น "การเมืองแบบขบวนการทางสังคม" โดยมีประเด็นสำคัญในการวิเคราะห์ก็คือ ข้อต่อทางการเมืองระหว่างประชาชนกับรัฐเป็นไปในลักษณะของขบวนการทางสังคมแทนที่จะมีลักษณะเป็นแบบกลุ่มผลประโยชน์ ซึ่งมีความต่างที่สำคัญในเรื่องของโครงสร้าง/องค์กร จุดหมายของข้อเรียกร้อง วิธีการต่อสู้

ตารางที่ 1 แสดงความแตกต่างระหว่างขบวนการทางสังคมกลุ่มผลประโยชน์

ประเด็นหลัก	กลุ่มผลประโยชน์	ขบวนการทางสังคม
1. ตำแหน่งแห่งที่ในสังคม	การเติบโตภายในระบอบการเมืองปกติ	สังคมประชา, ภาคนิคม
2. จุดหมาย	บูรณาการทางการเมือง/สิทธิทางการเมือง แลเศรษฐกิจภายใต้สิทธิพลเมือง	เปลี่ยนค่านิยมและวิถีชีวิต ปกป้องส่วนหนึ่งของสังคมประชา
3. รูปแบบองค์กร	องค์กรแบบทางการ/สายบังคับบัญชา	เครือข่าย/ขบวนการระดับรากหญ้า
4. ยุทธศาสตร์	การระดมทรัพยากรทางการเมือง, เจรจาดำเนินการ, ล็อบบี้,	กระทำการโดยตรง(direct action) /สร้างนวัตกรรมทางวัฒนธรรม

(อ้างจากการปรับปรุง Scott, 1991 : 19)

ส่วนในประเด็นคำถามวิจัยว่า ทำไมขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อมจึงเกิดขึ้น การก่อตัวของขบวนการฯเป็นอย่างไร มีปัจจัยอะไรบ้างที่ช่วยหนุนเสริม ในช่วงบริบทปัจจุบัน กรอบแนวคิดทฤษฎีที่เป็นแนวทางในการอธิบายในประเด็นที่เกี่ยวกับบริบทแวดล้อมในเชิงโครงสร้างของการเกิดขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม คือ ในกระแสแรกคือ กรอบของกลุ่มผลักดันและสำนัก RM ต้องการจะอธิบายว่าปัจเจกบุคคลเข้าร่วมในขบวนการทางสังคมเพราะเหตุใด เมื่อใด และการระดมทรัพยากรเพื่อการเคลื่อนไหวทางการเมือง

เพราะฉะนั้น กระแสแรกจึงไม่ได้ศึกษาจุดหมายของขบวนการทางสังคมในเชิงที่เกี่ยวข้อกับการสื่อสาร การเรียนรู้ภายในและภายนอกขบวนการ และไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษาขบวนการทางสังคมหรือพยายามที่จะการเสนอโครงสร้างหรือภาพใหม่ของสังคม RM จึงไม่มีมิติของมองแบบสังคมวิทยามหากทให้ให้ความสำคัญต่อการสร้างความหมายใหม่ของการกระทำรวมหมู่ที่ตรวจสอบ โครงสร้างและโลกทัศน์ที่ดำรงอยู่ในสังคมสมัยใหม่

ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับขบวนการทางสังคมใหม่ ให้ความสนใจกับเหตุกำเนิดของขบวนการทางสังคม โดยมีจุดเน้นอยู่ที่ปัจจัยเชิงสาเหตุ (causes) ในเชิงโครงสร้างของสังคมคือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เป็นภาพลึกลับที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งเชิงโครงสร้างและปัญหาร่วม (collective problem) เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม มลภาวะฯ และปัญหาเหล่านี้ได้ถูกคามคุณภาพของชีวิตจึงก่อให้เกิดความต้องการที่จะปกป้องคุณภาพชีวิตที่เปลี่ยนไป ในกระบวนการดังกล่าวนี้ ในสังคมอุตสาหกรรมตะวันตก ด้านหนึ่งได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของค่านิยม เช่นเกิดค่านิยมหลังวัตถุนิยม (post-materialist value) กล่าวคือ การหันมาสนใจสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเมื่อมีมั่งมีวัตถุแล้ว และได้ก่อให้เกิดความคาดหวังใหม่ ๆ ของโลกชีวิต รวมทั้งความมุ่งมาดปรารถนาใหม่ ๆ ปัจจัยดังกล่าวทั้ง 2 ประการ และภายในเงื่อนไขเหล่านี้ได้นำไปสู่รูปแบบของขบวนการทางสังคมชนิดใหม่ ๆ

ความไม่เพียงพอของกรอบ NSM จึงอยู่ที่การอธิบายระดับมหภาค และหยุดการอธิบายอยู่ที่การศึกษาปัจจัยแวดล้อมเชิงโครงสร้าง ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ ในระดับจุลภาคหรือในระดับปัจเจกบุคคลมีคนจำนวนหนึ่งที่ถูกกระทบจากปัจจัยแวดล้อมเชิงโครงสร้างแต่ไม่ร่วมในขบวนการทางสังคม ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยการอธิบายจากฐานของกรอบในระดับจุลภาคที่ให้ความสำคัญกับตัวแปรแทรก (intervening variable) หรือตัวแปรร่วม (co-variable) เข้ามาร่วม

อธิบายด้วย ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้จะเชื่อมโยงกรอบ NSM และ กรอบ RM ซึ่งให้ความสำคัญต่อตัวแปรเหล่านี้ เพื่อสามารถเชื่อมโยงการอธิบายในทั้งสองระดับ

2.4 คำถามวิจัยและสมมติฐาน

จากการสำรวจแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถทำให้กำหนดคำถามวิจัยและสมมติฐานได้ดังนี้

2.4.1 เหตุใดจึงเกิดขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม

การเกิดขึ้นของขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อมประกอบด้วยเงื่อนไข 2 ประการคือ

1.เงื่อนไขจำเป็นด้านโครงสร้าง ได้แก่ นโยบายและโครงการของรัฐที่เกิดจากยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมส่งออกนำความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (export-led growth)

2.เงื่อนไขเพียงพอ ซึ่งแบ่งเป็น 2 ด้านคือ ด้านการพัฒนาองค์กรภายใน และปัจจัยภายนอกองค์กรคือ “โครงสร้างโอกาสทางการเมือง” (political opportunity structure) โครงสร้างโอกาสทางสังคม (social opportunity structure) และฝ่ายต่อต้าน (counter-movements)

เงื่อนไขจำเป็นด้านโครงสร้าง

แนวทางการศึกษาของสำนัก NSM ในสังคมตะวันตก เช่น งานของ Habermas ได้ชี้ให้เห็นว่า เหตุกระตุ้นที่นำมาสู่การกระทำกรรมากรรม (collective action) ก็คือ การที่รัฐทุนนิยมสมัยใหม่ต้องเผชิญหน้ากับวิกฤตการณ์ความชอบธรรม (legitimation crisis) (Habermas, 1973) และงานของ Offe (1985)(ดูรายละเอียดที่กล่าวมาแล้ว) ฯลฯ แต่เมื่อนำแนวคิดเหล่านี้มาอธิบายขบวนการสิ่งแวดล้อมในสังคมโลกที่สามและสังคมไทยมีข้ออ่อนของงานเหล่านี้คือ ขาดการอธิบายชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นที่ร่วมในขบวนการฯ อย่างแตกต่างกับคนชั้นกลางในเมืองซึ่งงานศึกษาขบวนการทางสังคมใหม่ในโลกที่สามจะช่วยขยายข้อจำกัดนี้

งานศึกษาขบวนการทางสังคมใหม่ในโลกที่สามหรือโลกใต้ใต้ชี้ให้เห็นว่า วิกฤตการณ์ของรัฐและการพัฒนาที่เกิดขึ้นในโลกที่สามได้ก่อให้เกิดการรุกรานวิถีชีวิตปกติของประชาชน ได้ทำให้ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น ชนกลุ่มน้อย ฯลฯ รวมตัวกันเป็นขบวนการทางสังคมเพื่อกระทำการร่วมที่จะตอบโต้ต่อวิกฤตดังกล่าว ดังเช่น งานของ Escobar และ Palajuri ฯลฯ ที่ได้พิจารณามาแล้วในส่วนต้น มองปรากฏการณ์ของขบวนการทางสังคมใหม่ในโลกที่สามว่า ขบวนการทางสังคมเป็นตัวกระทำหรือตัวแสดง (actor) ที่จะแสวงหาความอิสระ (autonomy) จากการปกครองสังคมโดยรัฐ ขบวนการทางสังคมใหม่ในประเทศโลกที่สาม อื่น ๆ จึงพยายามที่จะปลดปล่อยมาหาสภาพของรับ เป็นความพยายามที่จะปลดปล่อย (liberation) ตัวเอง และต้องการเอาคืน (reclaim) เขตพื้นที่ทางการเมืองที่หายไป จากการฉีกผนวกของรัฐพัฒนา (developmentalist state) Tilly ชี้ให้เห็นว่า กฎหมายหรือการถูกข่มขู่ของชาวนามักเกิดจากผลกระทบจากการก่อตัวของรัฐที่มีอำนาจอยู่ที่ศูนย์กลางที่แผ่ขยายเข้าไปลดอำนาจในท้องถิ่นลง การถูกข่มขู่ของชาวนาจึงเป็นการแสดงออกของการต่อต้านการแผ่ขยายอำนาจจากส่วนกลาง (Tilly, 1978 : 184-185 อ้างใน อนุญา ภูงคงกุล, 2530 : 121) ฯลฯ

งานศึกษาในสังคมไทยของ Ratana Boonmathaya (1986) และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (2530) ให้ความสำคัญแก่การเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างของเศรษฐกิจ-การเมืองซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการสะสมทุนภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบทุนนิยม ว่าเป็นสาเหตุที่เป็นรากเหง้าของปัญหาที่ทำให้ชาวนาออกมารวมตัวกันเคลื่อนไหวต่อสู้กับรัฐ นั่นก็คือ การทุจริตมูลค่าส่วนเกินทางเศรษฐกิจจากชาวนาไทย Jarin Boonmathaya (1995) ได้เสนอว่า รากเหง้าสาเหตุปัญหาที่ทำให้ชาวนากรณีศก.อ. ออกมาเคลื่อนไหวต่อสู้คือ การเอารัดเอาเปรียบในระบบเศรษฐกิจการตลาดภายใต้การส่งเสริมเกษตรอุตสาหกรรม ซึ่งทำลายเกษตรกรรายย่อย เช่น กรณีมะม่วงหิมพานต์ วัลลาตติก นโยบายคำหมุเสรี ฯลฯ

แต่ข้ออ่อนของงานทั้ง 3 ชิ้นนี้ก็คือ ไม่ได้อธิบายการเข้าร่วมขององค์กรอนุรักษ์ กลุ่มคนชั้นกลางในเมือง หรืออธิบายในฐานะที่เป็นผู้ประกอบการทางการเมือง (political entrepreneur) เท่านั้น สำหรับการศึกษากการเคลื่อนไหวของขบวนการด้านสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย จำเป็นต้องขยายวิธีการเข้าใจเช่นนี้เพราะคนที่เข้าร่วมมาจากกลุ่มคนที่หลากหลาย เช่น ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น คนชั้นกลางในเมือง (กลุ่มนักอนุรักษ์ NGO ศิลปิน นิสิตนักศึกษา ฯลฯ) ดังงานศึกษาที่ใช้แนวทางอธิบายกลุ่มคนเหล่านี้ว่าเป็น "การเมืองของพันธมิตร" (politics of alliances) (Hirsch, 1994)

เงื่อนไขเพียงพอต่อองค์กร

สำนัก RM เชื่อว่า เงื่อนไขหรือปัจจัยในเชิงโครงสร้างที่นำมาสู่ความเดือดร้อน การรุกรานวิถีชีวิตปกติ ฯลฯ เป็นเงื่อนไขที่จำเป็น แต่ไม่เพียงพอที่จะทำให้เกิดขบวนการทางสังคม เพราะไม่ว่าคนกลุ่มใดมีความไม่พอใจหรือความโกรธแค้นอย่างไรก็ตาม จะไม่สามารถระทำการร่วมทางการเมืองได้ถ้าหากไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่มีลักษณะของการจัดตั้ง และมีความสามารถในการระดมทรัพยากร (Tilly, 1978 อ้างใน อนัญญา ภูษงกฤต, 2530 : 117) อันได้แก่ การจัดโครงสร้างขององค์กรเคลื่อนไหวความสามารถในการระดมทรัพยากร และการระดมผู้เข้าร่วมการเคลื่อนไหว ผู้นำและบาทบาทของผู้นำ รูปแบบและการจัดการในกิจกรรมการเคลื่อนไหว ฯลฯ ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่เพียงพอที่ก่อให้เกิดขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม องค์กร คามทฤษฎี RM องค์กรคือ ทรัพยากรที่มีความสำคัญของขบวนการทางสังคม เพราะองค์กรทำให้เกิดการลดต้นทุนการมีส่วนร่วม องค์กรช่วยเพิ่มโอกาสของความสำเร็จมากกว่าที่ความสามารถของปัจเจกบุคคลพึงจะมีได้ เพราะองค์กรของขบวนการทางสังคมสามารถระดมทรัพยากรที่หลากหลายได้รวมทั้งมีทักษะความสามารถซึ่งปัจเจกบุคคลไม่มี RM เชื่อว่า ความรู้ เงิน แรงงาน ความสามัคคี (solidarity) และความชอบธรรม (legitimacy) เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่จะทำให้ขบวนการสามารถที่จะสร้างองค์กรและความมีประสิทธิภาพในการต่อสู้เพื่อบรรลุเป้าหมายของขบวนการทางสังคม (ดังเช่นงานของ Zald and McCarthy, 1988) ฯลฯ

งานที่เกี่ยวข้องพบว่า ชุมชนที่มีพื้นฐานการรวมกลุ่มกันเหนียวแน่น มีองค์กรชุมชนเป็นพื้นฐาน และชุมชนที่ผ่านการต่อสู้มาก่อน จะเป็นเงื่อนไขให้เกิดขบวนการทางสังคมได้มากกว่าชุมชนที่ไม่มีลักษณะดังกล่าว ฯลฯ (Morris, 1984 ; McAdams ; 1982, มณีรัตน์ มิตรปราสาท, 2539 ฯลฯ)

Popkins(1979) พบว่า การต่อสู้ของชาวนาเวียดนามเกิดขึ้นเพราะพรรคคอมมิวนิสต์ได้เข้าไปมีบทบาทในการสร้างจิตสำนึกแก่ชาวนา (Popkins, 1979) Prudhisian & Manceerat พบว่า NGO ได้ทำหน้าที่สำคัญในการการรสร้างผู้นำชาวบ้าน ส่งเสริมสนับสนุนความเข้มแข็งแก่เครือข่ายชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม การเชื่อมประสานกับทางราชการ นักการเมือง ฯลฯ ทำให้ปัญหาของชาวบ้านได้เข้ามาสู่ระบบการเมือง (Prudhisian and Manceerat, 1997) เช่นเดียวกับงานวิจัยที่พบว่า NGO ในเครือข่ายป่าไม้-ที่ดินภาคอีสานได้ทำหน้าที่เช่นเดียวกัน และยังพบว่า NGO ได้ทำหน้าที่ในการรณรงค์เผยแพร่ปัญหา การเชื่อมต่อระหว่างปัญหาของชาวบ้านกับการรับรู้ของสื่อมวลชน สาธารณชน

ทำให้สื่อมวลชน สาธารณชนได้รับรู้ปัญหา เห็นอกเห็นใจในการเคลื่อนไหวต่อสู้ของชาวบ้าน (ปัญญา แก้วทองและประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2540)

งานศึกษาวิจัยขบวนการชาวนาในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 อื่นๆ ส่วนใหญ่นำหนักแก่บทบาทของนักศึกษาในการเข้าไปรณรงค์ประชาธิปไตยในชนบท ได้ทำให้ชาวนาสามารถวิเคราะห์ปัญหาอย่างเป็นองค์รวม เห็นการเอารัดเอาเปรียบในสังคม และเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวนาลุกขึ้นมาต่อสู้ (กนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2530; Saifon Choopricha, 1977)

งานศึกษาการก่อเกิดสมัชชาเกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน(สทช.อ.) พบว่า การจัดโครงสร้างขององค์การเคลื่อนไหวความสามารถในการระดมทรัพยากร และการระดมผู้เข้าร่วมการเคลื่อนไหว ผู้นำและบทบาทของผู้นำ รูปแบบและการจัดการในกิจกรรมการเคลื่อนไหว ฯลฯ เป็นเงื่อนไขที่เพียงพอที่ก่อให้เกิดสทช.อ. ยืนยันว่า องค์การเป็นเงื่อนไขที่จะช่วยเอื้อให้ขบวนการฯ สามารถแปรเปลี่ยนความรู้สึกไม่พอใจไปสู่การกระทำรวมหมู่ได้ (Jarin Boonmathya, 1995)

บริบทแวดล้อมการพัฒนาองค์กร

ด้านการพัฒนาองค์กร สำนัก RM เห็นว่า ตัวแปรที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งที่จะสัมพันธ์กับการเกิด/ไม่เกิด เดิมโต/สลายไป ที่สำคัญได้แก่

1. โครงสร้างของโอกาสทางการเมือง (political opportunity structure) ซึ่งหมายถึงความแข็งหรือความอ่อนแอของระบบการเมืองที่ขบวนการทางสังคมมีปฏิสัมพันธ์ เงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับการเอื้อให้เกิด/ไม่เกิดขบวนการทางสังคมก็คือ ระบบการเมืองที่เปิดโอกาสหรือเอื้ออำนวยให้ขบวนการทางสังคมสามารถดำเนินกิจกรรมได้ ไม่มีการปราบปรามรุนแรงจากรัฐจะทำให้ขบวนการทางสังคมสามารถเกิดและเติบโตได้ (คังงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้พิจารณามาแล้วได้แก่ Eisinger, 1973 ; Jengins&Perrow, 1977 ; Tilly, 1973 ; Gale, 1986 ; Tarrow, 1994)

งานศึกษาการต่อต้านของชาวนาในสังคมไทยช่วง 1950s-1980s พบว่า ขบวนการชาวนาในสังคมไทยเกิดขึ้นในช่วงที่รัฐมีความอ่อนแอ ไม่ปราบปรามด้วยความรุนแรง และมีพันธมิตรฝ่ายก้าวหน้าเกิดขึ้น เช่น ขบวนการสังคมนิยม ขบวนการนิสิตนักศึกษา (Ratana Boonmathaya, 1986 ;

กนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2530) การศึกษาการเกิดขึ้นของสภ.อ.ในช่วงปี 2535-2538 ยืนยันข้อค้นพบดังกล่าวเช่นกัน (Jarin Boonmathaya, 1995)

2. โครงสร้างโอกาสทางสังคม (social opportunity structure) บังคับทางสังคมที่เอื้ออำนวยให้เกิดขบวนการทางสังคมใหม่ อันได้แก่ ค่านิยม ความเชื่อใหม่ๆ ของคนกลุ่มใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นภายในสังคมที่จะเข้าร่วมเป็นพันธมิตรในลักษณะต่างๆ ของขบวนการทางสังคม การเติบโตของสื่อสารมวลชน และการเติบโตของสังคมประชา หรือในบริบทที่สังคมเข้มแข็ง จะเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อให้เกิดองค์กรและการเติบโตขององค์กรการเคลื่อนไหว

3. ฝ่ายต่อต้าน (counter movements) การเกิดขึ้นของขบวนการทางสังคมและการเคลื่อนไหวเพื่อให้บริการสุขภาพของขบวนการฯ ย่อมต้องเผชิญหน้ากับกลุ่มที่เสียประโยชน์เพราะการได้ประโยชน์ของกลุ่มหนึ่งหมายถึงการเสียประโยชน์ของอีกกลุ่มหนึ่งเสมอ (Oberschall, 1994) หรือเกิดความขัดแย้งด้านอุดมการณ์ ความเชื่อของกลุ่มที่เห็นแตกต่าง การท้าทายต่อโครงสร้างสังคม (staus quo) ย่อมทำให้กลุ่ม/องค์กร หรือสถาบันที่ลงรากปักฐาน(established groups) ออกมาต่อต้านหรือปกป้องสถานะเดิม ดังนั้น ความสำเร็จในการเกิดขึ้นหรือบรรลุจุดหมายของขบวนการฯ จึงมีเงื่อนไขสำคัญอีกประการหนึ่งว่า สามารถเอาชนะกับฝ่ายต่อต้านได้หรือไม่

ดังนั้น การเคลื่อนไหวต่อสู้ของกลุ่มคัดค้านนิวเคลียร์ต้องเผชิญหน้ากับคนงานและเจ้าหน้าที่ซึ่งจะต้องคงงาน (Oberschall, 1994 : 20) งานศึกษาในสังคมไทยเกี่ยวกับขบวนการชาวนาทั้งของ กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2530) Saifon Choopracha (1977) Ratana Boonmathaya (1986) และ Jarin Boonmathaya (1995) พบว่า การต่อต้านและปราบปรามจากรัฐเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้องค์กรการเคลื่อนไหวของชาวนามีข้อจำกัด หรือล้มสลายไปดังกรณีสหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทยในยุคเผชิญหน้าทางอุดมการณ์ซ้าย-ขวา นอกจากนี้ Hirsch (1994) ยังชี้ให้เห็นว่าขบวนการสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันคือเผชิญหน้ากับกลุ่มหรือองค์กรที่มีฐานคิดเรื่องการอนุรักษ์ที่แตกต่างกัน เช่น ความขัดแย้งแนวคิดเรื่องคนอยู่กับป่าได้หรือไม่ระหว่าง NGO "สีเขียวเข้ม" และหน่วยงานของรัฐเช่นกรมป่าไม้ กับ NGOอนุรักษ์อีกกระแสหนึ่งที่เสนอแนวคิดเรื่องป่าชุมชน ความขัดแย้งแนวคิดเรื่องการจัดการน้ำด้วยกลไกตลาดหรือการจัดการโดยองค์กรชุมชนที่ NGO และชาวบ้านเสนอ ฯลฯ ซึ่งเมื่อมีกิจกรรมการเคลื่อนไหวจะมีฝ่ายคัดค้านออกมาตอบโต้เสมอ

2.4.2 ขบวนการด้านสิ่งแวดล้อมมีจุดหมายและวิธีการต่อสู้

งานศึกษาขบวนการทางสังคมใหม่ในโลกที่สามซึ่งสำรวจข้างต้นชี้ให้เห็นว่า จุดหมายของขบวนการสิ่งแวดล้อมในสังคมโลกที่สามนั้นเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์สำหรับปัจเจกที่เข้าร่วมขบวนการฯ ทั้ง 2 ระดับคือ ผลประโยชน์ทางวัตถุและผลประโยชน์ทางด้านค่านิยม จุดหมายด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งทั้ง 2 ส่วนนี้ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เพราะสภาพการดำรงชีพของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ผูกอยู่กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และการได้มาซึ่งผลประโยชน์ดังกล่าวจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงสัมพันธภาพทางอำนาจระหว่างขบวนการฯ กับรัฐด้วย กล่าวคือ ต้องผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแปลงในเชิงโครงสร้างที่ดำรง เพื่อให้มีการสร้างกติกากลางใหม่ที่จะทำให้เกิดช่องทางหรือข้อต่อทางการเมืองใหม่ในการมีส่วนร่วมของประชาชน ในอันที่จะนำมาซึ่งการปกป้องสภาพการดำรงชีวิต สิทธิของชุมชน และการได้มาซึ่งผลประโยชน์หรือความต้องการจุดหมายของขบวนการฯ จึงเกี่ยวข้องกับ การสร้างประชาธิปไตยในสมบูรณ์ด้วย

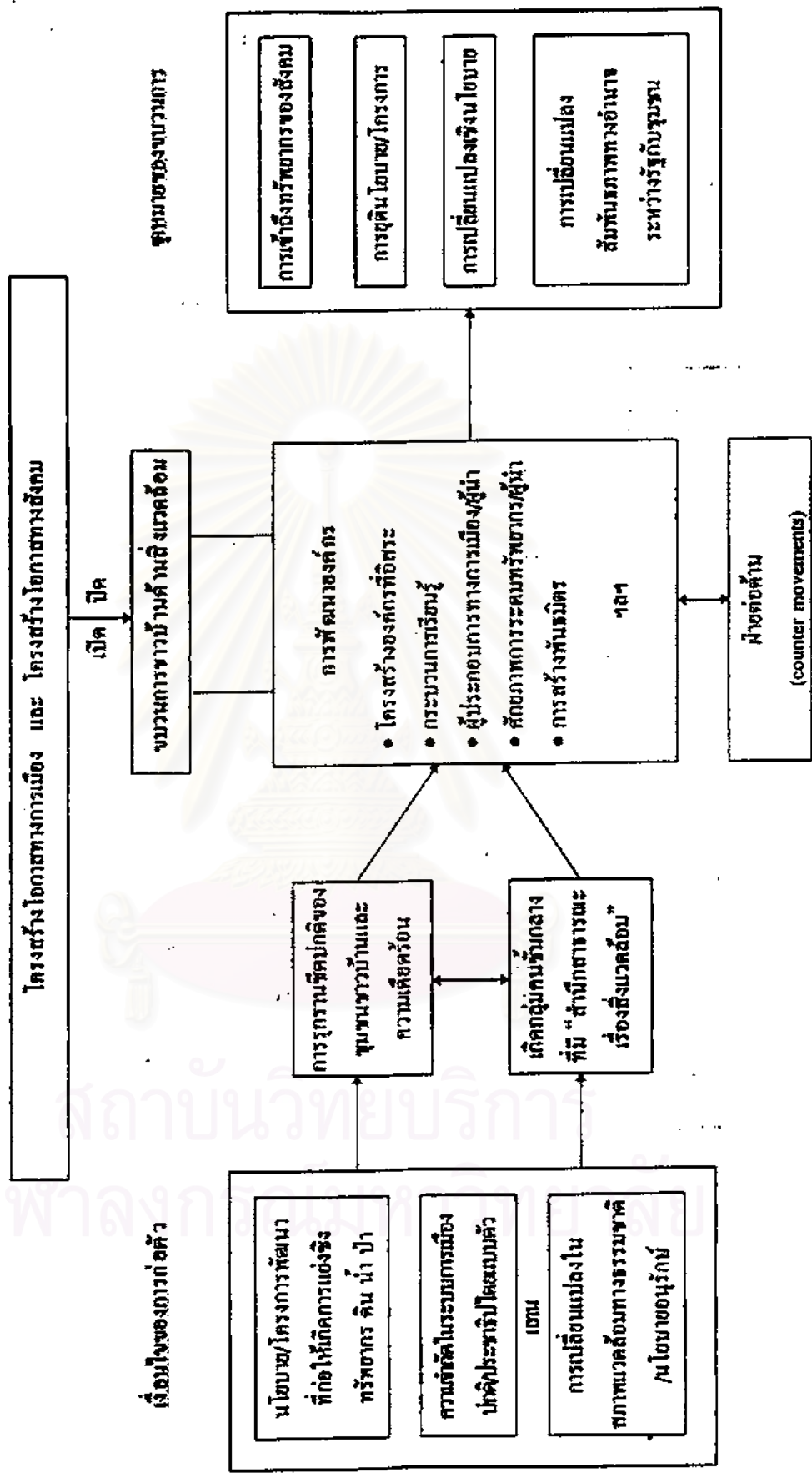
ส่วนประเด็นเรื่องการต่อสู้ งานศึกษาเกี่ยวกับขบวนการสิ่งแวดล้อมชี้ให้เห็นว่า ขบวนการสิ่งแวดล้อมต่อสู้นอกพื้นที่การเมืองปกติ ไม่ผ่านกลไกของการเลือกตั้ง ช่องทางผ่านตัวแทน เช่น ส.ส. ฯลฯ โดยใช้สันติวิธี ด้วยวิธีการประท้วงและการระดมจากสังคม การต่อสู้ด้วยข้อมูลข่าวสาร ฯลฯ โดยอาศัยการผ่านสื่อมวลชนเพื่อนำไปสู่การชักจูงความเห็นจากสาธารณชนหรือกลุ่มที่สามมาเป็นพลังในการต่อสู้กับรัฐบาล

2.5 สรุปท้ายบท

จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในภาคสนาม กรอบแนวคิดทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ทำให้สามารถกำหนดกรอบในการศึกษาขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อมในสังคมไทยอย่างกว้างๆ ได้ดังต่อไปนี้ (ดูแผนภาพหน้าถัดไป)

ขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม คือ เครือข่ายของชุมชนที่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติสำคัญคือ ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า และผูกพันกับวิถีชีวิตของชุมชน ในทุกมิติ คือ ความเชื่อ การผลิต อาหารการกิน ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของชุมชนจึงกระทบต่อความอยู่รอดของชุมชน เกิดจากสภาพแวดล้อมซึ่งก็คือ ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าถูกทำให้เกิดวิกฤต จึงได้เกิดขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อมโดยเชื่อมโยงกับบุคคล กลุ่ม/องค์กรทางสังคมอื่น ๆ ใน

แผนภูมิที่ 2 แสดงกรอบในการศึกษาวิจัยบริบทแวดล้อมเชิงโครงสร้างและกระบวนการก่อเกิดขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม

ภาคสังคมประชา เช่น NGO นักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ นักวิชาการ นิสิตนักศึกษา หรือกลุ่ม/องค์กรอื่นๆ โดยมีจุดหมายในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมที่เป็นสถานะเดิม (status quo) คือ ระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทนของสังคมไทยที่เน้นเฉพาะกระบวนการเลือกตั้งตัวแทน

ปัจจัยแวดล้อมในเชิงโครงสร้างสังคม-เศรษฐกิจที่เป็นรากเหง้าของปัญหาในการเกิดขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม คือ นโยบาย/โครงการที่มากับความคิดในยุทธศาสตร์การพัฒนาที่มุ่งใช้อุตสาหกรรมนำความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (export-led growth) อันได้แก่ การมุ่งส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ และการส่งเสริมอุตสาหกรรม ในรูปแบบลักษณะต่าง ๆ (เช่น โครงการพัฒนาขนาดใหญ่ นิคมอุตสาหกรรม โรงงานอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมไม้ไผ่เร็ว ฯลฯ) และผลพวงของการขยายตัวของอุตสาหกรรม (เช่น การเติบโตทางเมือง/การพัฒนาอุตสาหกรรม ได้ก่อให้เกิดปัญหาขยะ กากมลพิษจากอุตสาหกรรม ฯลฯ) ได้ก่อให้เกิดการคุกคามสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของชุมชนในรูปแบบลักษณะต่าง ๆ โดยตัวของนโยบายเองและภาคธุรกิจที่ได้รับการส่งเสริม

ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมธรรมชาติอย่างรวดเร็ว และรุนแรงในปัจจุบันอันเป็นผลพวงมาจากนโยบาย/โครงการที่มากับความคิดในการพัฒนาของรัฐ (เช่น การส่งเสริมพืชเศรษฐกิจ ที่มีผลให้ชาวบ้าน “บุกเบิก” ป่า การสร้างโครงสร้างพื้นฐานสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจอันได้แก่ การตัดถนน สร้างเขื่อน ฯลฯ) นโยบายอพยพชาวบ้านเข้าไปในพื้นที่เพื่อความมั่นคง เมื่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป ผนวกกับปัจจัยกระแสคิดเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในระดับสากล ทำให้รัฐมีนโยบายเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อม และนโยบายดังกล่าวนี้ได้ก่อให้เกิดการคุกคามสภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชน

ในขณะเดียวกัน ปัจจัยเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยม/ความคิดความเชื่อร่วมกันซึ่งวิพากษ์ความคิดเกี่ยวกับ “การพัฒนา” ที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม กลุ่มคนกลุ่มที่เรียกกันว่า “คนชั้นกลางใหม่” อันได้แก่ อพช.นักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ นิสิต/นักศึกษา อาจารย์มหาวิทยาลัย พระสงฆ์ นักธุรกิจ ฯลฯ กลุ่มคนเหล่านี้ได้เข้าร่วมในเครือข่ายขบวนการเหล่านี้ ด้วยความหลากหลาย แต่สามารถร้อยเข้าด้วยกันภายใต้ปัญหาสิ่งแวดล้อม

เมื่อเกิดวิกฤตต่อชีวิตความอยู่รอดของชุมชน จึงเกิดการต่อสู้คัดค้านเพื่อยุตินโยบายเป็นจุดๆ โดยมีกลุ่มคนชั้นกลางที่มีค่านิยม ความคิด ความเชื่อใหม่ ดังที่กล่าวมาเข้าร่วมด้วย จึงเกิด

คำถามกับแนวทางนโยบายการพัฒนาโดยรวม ค้นพบความไม่มีประสิทธิภาพของระบบและความไม่เหมาะสมของนโยบายการพัฒนา มีการตั้งคำถามกับตัวเอง/สิ่งที่ตัวเองทำอยู่ จึงเกิดแนวคิดที่วิพากษ์การพัฒนากระแสหลัก การเสนอทางเลือกเชิงนโยบาย เกิดกระบวนการเรียนรู้ ความรับรู้และความรู้ใหม่ๆ เกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า เกิดการก่อรูปของแนวคิด และจุดหมายในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการขยายเครือข่ายเป็นขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ ภายใต้อำนาจทางการเมืองการปกครอง “ระบอบนักเลือกตั้ง” และระบอบการปกครองที่เรียกกันว่า “ระบอบรัฐรวมศูนย์” ที่อำนาจการตัดสินใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมศูนย์อยู่ที่ระบบราชการส่วนกลาง เป็นระบอบการเมืองที่เอื้อประโยชน์และหรือสัมพันธ์แนบแน่นกับภาครัฐกิจ ซึ่งไม่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านสามารถใช้ช่องทางและทรัพยากรทางการเมืองในระบบการเมืองปกติได้ การรวมตัวกันในรูปแบบของ “ขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม” จึงเกิดขึ้นเพื่อเป็นการแสวงหาช่องทางการสร้างข้อต่อทางการเมืองเพื่อนำไปสู่ระบบการเมืองที่ถูกปิด รวมทั้งการแสวงหาทรัพยากรทางการเมืองและอิทธิพลในรูปแบบใหม่ที่ไม่สามารถจับต้องได้จากระบบการเมืองปกติ

อย่างไรก็ดี ปัจจัยแวดล้อมเชิงโครงสร้างเป็นเงื่อนไขจำเป็นแต่ไม่เพียงพอที่จะก่อให้เกิดขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ การเกิดขบวนการฯ จำเป็นต้องอาศัยเงื่อนไขด้านการพัฒนาองค์กรคือ เงื่อนไขเกี่ยวกับบทบาทของผู้นำ องค์กรในการเคลื่อนไหว นั่นก็คือความสามารถขององค์กรในการระดมเพื่อให้เกิดการกระทำรวมหมู่ (collective action) ซึ่งการพัฒนาองค์กรขึ้นอยู่กับเงื่อนไขภายนอกองค์กรคือ โครงสร้างของโอกาสทางการเมือง (political opportunity structure) โครงสร้างโอกาสทางสังคม (social opportunity structure) และฝ่ายต่อต้าน (counter-movements)

ในประเด็นการต่อสู้ทางการเมือง ภายใต้อำนาจทางการเมืองแบบรัฐรวมศูนย์และการเมืองที่มีนักธุรกิจการเมืองเป็นตัวแสดง ขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อมตำแหน่งแห่งที่ในสังคมไทยในฐานะที่เป็นตัวกระทำทางสังคมหนึ่งคือ ภาคสังคมประชา โดยมีตัวกระทำทางสังคมอื่นที่มีปฏิสัมพันธ์ด้วยคือ ภาครัฐ และภาครัฐกิจซึ่งมีความสัมพันธ์แนบแน่นกัน โดยมีปฏิสัมพันธ์ในลักษณะที่มีความขัดแย้งเป็นค้ำหลักกับทั้งภาครัฐและภาครัฐกิจ เมื่อเป็นดังนี้ จึงทำให้วิธีการต่อสู้ ช่องทางในการต่อสู้และทรัพยากรทางการเมืองภายใต้ระบบการเมืองปกติเป็นความ

จำกัดสำหรับขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม เช่น กลไกของการเลือกตั้ง ช่องทางผ่านตัวแทน เช่น ศ.ส. ฯลฯ

ดังนั้น ทรัพยากรทางการเมืองที่ใช้จึงเป็นทรัพยากรของกลุ่มคนที่ไม่ใช้อำนาจในระบบการเมืองปกติ เช่น การอาศัยการเดินขบวนประท้วง การต่อสู้ด้วยข้อมูลข่าวสาร ฯลฯ โดยอาศัยการผ่านช่องทางที่เปิดให้ คือ สื่อมวลชนเพื่อนำไปสู่การชักจูงความเห็นจากสาธารณชนหรือกลุ่มที่ตามมาเป็นพลังในการต่อรองกับรัฐบาล (ดูแผนภูมิที่ 3)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิ 3 แสดงส่วนต่าง ๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์กับขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม

